

myntstudier

2025:1 – oktober

Mynttidskriften på Internet

www.su.se/numismatiska-forskningsgruppen

Myntförfalskning under det sena 1800-talet

John Johansson Weström

Bakgrund

Under 1800-talets tre sista decennier, lagfördes och straffades minst 27 personer för förfalskning av gångbara silvermynt i Sverige.¹ De för tiden rådande lagarna gav dömda myntförfalskare fyra till åtta års straffarbete för efterapning av guld- eller silvermynt som ”inom eller utom riket gångbart är” (Strafflagen 1864 12 kap. 12 §). Förfalskning av de lägsta valörerna bestående av koppar, som från och med 1856 ersattes med bronsmynt (Tingström 1968, s. 247), var straffbelagt med fem månader till två års straffarbete. År 1890 mildrades förfalskningsbrottens straff, vilket är anledningen till att flera av de granskade myntförfalskarna dömdes till mindre än fyra års straffarbete (Thyrén 1895, s. 78). Efter avtjänat straff förlorade förövarna under en tid sitt ”medborgerliga förtroende”, en stämpel som hämmade den frigivna förfalskarens arbetsmöjligheter (Ambrius 2004, s. 132). Under 1870-talet ökade förfalskningsbrott i Sverige överlag (von Hofer 2011, s. 152).

Ett ansenligt forskningsarbete beträffande svensk myntförfalskning företogs av Ernst Nathorst-Böös 1973. Författaren undersökte världshistoriens penningförfalskning, med ett särskilt fokus på Sverige, från romartid ända fram till 1850-talet. I min B-uppsats i historia vid Lunds universitet undersöktes den svenska myntförfalskningen under det sena 1800-talet, som

Redaktionellt

Myntstudier utges av Numismatiska Forskningsgruppen (Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria) vid Stockholms Universitet. Ansvarig utgivare och redaktör är Jens Christian Moesgaard. Artiklarna kommer enbart att behandla mynt och därmed relaterad information, d.v.s inte medaljer, sedlar och polletter.

Distribution sker endast i detta elektroniska format (PDF). Artikelmanus och bilder skickas till: jens.christian.moesgaard@ark.su.se

Innehåll

Myntförfalskning under det sena 1800-talet

John Johansson Weström..... 1

Detektorfynden i Hjulby.

Myntanvändningen på dansk landsbygd 1250–1540

Mats Udikas 10

Täljandet i Skandinavien och nordöstra Europa, 900–ca 1100

Jesper Rönnlöf 22

Et skånsk skattefund fra Erik af Pommerns tid?

Jens Christian Moesgaard 39

En nyupptäckt koppling mellan ett gammalt guldfynd i Östergötland och ett fynd i Ukraina

Lennart Lind..... 41

Helmetmästaren

Bo Gunnarsson..... 44

tidigare har undgått forskningens utnämning för storingsglas.

Valörer

Det bör inledningsvis påpekas att fångvårdsstyrelsens arkiv över frigivna straffarbetsfångar, varifrån rättsfallen har identifierats, inte är komplett (se tabell 1). Detta kan enkelt konstateras genom att notera frånvaron av den ökända förfalskaren "Trollhätte-Svensson" i arkivet (Anonym 2015). Ändock är de redovisade rättsfallen tillräckligt många för att dra överskådliga slutsatser om den svenska myntförfalskningen under tidsperioden.

Samtliga myntförfalskare som kan identifieras med hjälp av arkivet, efterapade silvermynt (se tabell 2). Enkronan var den främst efterapade valören och förekommer i 83% av rättsfallen, om man frånräknar rättsfallen där valörer inte har identifierats. Tvåkronan efterapades i 28% av rättsfallen, 50-öringen i 17% och 25-öringen i 22%. I flera av rättsfallen efterapades mer än en valör. Exempelvis förekom efterapning av både en- och tvåkronor i fyra av rättsfallen.

Resultatet är uppseendeväckande om man beaktar Nathorst-Böös (1973, s. 151) resonemang att högre valörer drar till sig mer uppmärksamhet än lägre valörer när myntet ska utpräglas, ett resonemang som inte återspeglas i de redovisade rättsfallen. Frånvaron av de vanligt förekommande förfalskningarna av kopparmynt under tidigare århundranden (Nathorst-Böös 1973, s. 166–178), gör att man kan iakttä ett skifte i den svenska myntförfalskningsbrottsligheten under det sena 1800-talet, då efterapning av lägre valörer upphör, och ersätts av efterbildningar av högre valörer.

Man kan spekulera huruvida guldmyntens frånvaro härstammar från en oförmåga att efterlikna guldmynten, eller om den höga valören ansågs vara allt för riskabel att utpräglas. Den enda silvervalören som inte

efterapades var 10-öringen, vars frånvaro kan förklaras genom att titta närmare på dåtidens levnadsvillkor. Under andra halvan av 1800-talet spenderade en arbetare i genomsnitt 70% av sin inkomst på livsmedel (Söderberg 2010, s. 454). År 1885 tjänade en industriarbetare i genomsnitt 21 öre i timmen, vilket innebär att en 10-timmars arbetsdag försåg löntagaren med 2 kronor och 10 öre (Prado 2010, s. 511). Under samma år, kostade en liter mjölk drygt 8 öre och ett kilo ägg 65 öre (Lindahl, Dahlgren & Kock 1937, s. 110). För enbart 6 kronor kunde ett får eller en get införskaffas. Med denna statistik i beaktande, kan man med fog anse två- och enkronemynt vara höga valörer, då ett enskilt mynt kunde försörja ett hushåll för dagen. Utifrån de redovisade lönerna och livsmedelspriserna, kan man anta att 10-öringen och bronsvalörer inte var tillräckligt lönsamma att efterapa.

Rättsfall 18 (se tabell 2), sticker ut från mängden då norska valörer, som i och med den skandinaviska myntunionen var gångbara i Sverige, efterapades och utpräglades (Tingström 1968, s. 27). De norska falskmynten efterliknade tvåkronor, som i sin bildframställning skiljer sig från den svenska mynttypen, då vardera länders riksvapen pryder myntens fransidor. Falskmynten härstammar från ett rättsfall där falskmynt föreställande två-, enkronor och 50-öringar sammanlagt värderat till 20 kronor utpräglades framgångsrikt innan rättsligt ingripande. Man kan fundera kring huruvida svenskers bristande kunskap gällande norska valörers bildframställningar orsakade att falskmyntets mottagare inte ifrågasatte dess äkthet.

Antalet efterapade mynt i varje enskilt rättsfall har föga förvånande ett stort mörkertal, i och med att förfalskarna hade intresse av att undgömma sin illegala verksamhet. I rättsfall 6 (se tabell 2), kastades falskmynt och gjutformen i en sjö, innan polisens räd mot tillverkningsplatsen.

Rättsväsendets tillslag mot förfalskarnas produktionsplats, som kunde vara hemmet, vindsrum eller verkstäder, gav i vart fall en uppfattning om produktionens omfattning.

Tillverkning

Med vetenskapen att samtliga falskmyntare efterapade silvervalörer, är det resonabelt att föreställa sig ett allmängiltigt tillvägagångssätt och materialval. Så var inte fallet, snarare skapades falskmynten utifrån en mångfald av tillverkningsmetoder. Vissa likheter i tillverkningen kan däremot urskiljas. Majoriteten av falskmynten var skapade av tenn, och samtliga förfalskare använde sig av gjutformer i sin efterapning (se tabell 3). Andra metoder, så som förändring av valörsiffran på ett gångbart mynt, är helt och hållet frånvarande i rättsfallen (Nathorst-Böös 1973, s. 9).

Gällande tillverkningsprocessen är källmaterialet tyvärr bristande i sin beskrivning, då informationen som framgår är kortfattad och stundom otydlig. I de flesta rättsfallen vars gjutform bestod av en metall (se tabell 3), skapades gjutformen utifrån en hopvikt metallplatta eller utifrån två separata metallplattor. Enligt källmaterialet skapades avbildningen genom att pressa ihop plattorna med ett gångbart mynt emellan, för att på så sätt skapa avbildningen av både från- och åtsida i samma process (Karlskrona Weckoblad 1881, s. 3). Avbildningen kunde också skapas genom att hamra in myntets avbildning i metallplattan (Gefleposten Weckoupplagan 1887, s. 2). Avbildningarna sammanfördes sedan till en enhetlig gjutform. Slutligen skapades ett hål för ihållning av den flytande metallen.

I rättsfall 19 (se tabell 3), användes tenn till både avgjutning och gjutform, vilket kan tänkas leda till metallurgiska problem, och hämmar en omfattande produktion, i och med gjutformen och den flytande metallens likvärdiga smältgrad. Liknande me-

tallurgiska problem kan tillskrivas rättsfall 2 (se tabell 3), då falskmynt av bly skapades utifrån en gjutform av samma metall. Förvånansvärt nog bestod gjutformarna i rättsfall 18 av trä (Se tabell 3). Slammad krita brukades i samband med avgjutningen, vilket möjligtvis kan ha använts som ett skydd för träformarna.

Utöver dessa rättsfall sticker två metoder ut från mängden. Den första metoden härstammar från rättsfall 7 (se tabell 3), där avgjutningsformer skapades genom att trycka två- och enkronemynt mellan två blöta sullädersbitar. Efter stelnandet av lädret användes dessa till tennavgjutning. Den andra irreguljära metoden härstammar från rättsfall 16 (se tabell 3), då förfalskaren inte använde en metallplatta utan i stället smälte bly, för att sedan doppa ett gångbart mynt i den smälta metallen, och på så sätt skapa myntets avbildning. Falskmynten som skapades med hjälp av denna gjutform, bestod likaså av bly. Utöver dessa tillvägagångssätt, användes gjutformer av koppar i rättsfall 10 (se tabell 3), och gjutformer av gips i rättsfall 5 (se tabell 3).

Flertalet typer av grundmaterial från rättsfall till rättsfall, tillsammans med det faktum att gjutformarna skapades på olika sätt, tyder på att valet av produktionsmetod styrdes av tillgången av grundmaterial. Med andra ord användes material och i förlängningen metoder som fanns lätt till hands i den opportunistiska förfalskarens direkta närhet. Denna pragmatism, är i mitt tycke ett tecken på en god innovationsförmåga hos ett flertal av förfalskarna.

Myntens kvalitet

Enbart 10 av rättsfallen har beskrivningar om falskmyntens kvalitet. Utifrån källmaterialets beskrivningar över falskmyntens kvalitet, kan man konstatera att erfarenhet av metallbearbetning i yrkeslivet var en faktor till bättre förfalskningar (se

tabell 4). Dessa yrkesgrupper innefattade urmakare och smeder av olika slag. Flera av dessa förfalskare filade och putsade sina falskmynt efter avgjutning, detaljarbete som inte togs an av resterande yrkesgrupper. I rättsfall 6 (se tabell 4), filades myntets kanter, möjligtvis för att efterlikna enkronans räfflade rand (Karlskrona Weckoblad 1881, s. 3). Man kan också föreställa sig att formens gjuthål efterlämnade en metallstubbe som behövde filas ner. I samma rättsfall värmdes gjutformen upp innan avgjutning, vilket enligt förfalskarna själva gjorde falskmyntet blankare.

Det är föga förvånande att tennmetallen med sin synliga likhet till silver, och blyformen med en högre smältgrad än tenn, användes mest frekvent i efterapningarna (se tabell 3). Utifrån samtliga kvalitetsbeskrivningar över falskmynten, framstår ingen metod eller metall som ett ypperst val. Tenn- och blykombinationen producerade varierande resultat, medan mynten som härstammade från en sullädersform och en träform förvånande nog beskrivs i goda ordalag (se tabell 4).

Tre aspekter misslyckades samtliga förfalskare att korrekt efterlikna, nämligen myntets vikt, silverklang och hårdhet (se tabell 4). Dessa tre aspekter, var oftast orsaken till att förfalskarna blev påkomna under utpränglingen av mynten. Några enstaka försök gjordes att legera metallerna med förhoppningen att efterlikna silvermyntens kännetecken. Falskmyntningsduon i rättsfall 19 (se tabell 3), legerade tenn med kvicksilver (Nykterhetstidningen 1895), medan en annan duo i rättsfall 10 (se tabell 3), legerade med antimon, i hopp om att efterlikna enkronans silverklang. I det senare fallet, krävdes till och med en guldsmeds intygande för att fastställa myntets falskhet.

Svar som genererar frågor

Denna första djupdykning i det sena

1800-talets myntförfalskning har genererat svar som i sin tur väcker frågor om förfalskarnas tillvägagångssätt. Det största kvarvarande frågetecknet härstammar från källmaterialets bristande beskrivningar av produktionsprocessen. Med ett utvidgat källmaterial, kan förhoppningsvis tillverkningsmetoderna klarläggas mer i detalj i en framtida studie. Vad som med säkerhet kan konstateras, är att förfalskningsbrottet av svenska mynt genomgick betydande förändringar under 1800-talet, och att myntförfalskningen under denna förändringsspäckade period kräver ytterligare forskning.

Noter

1. Artikeln är baserad på min B-uppsats i historia vid Lunds universitet. Vid frågor kontakta mig via: jo8780jo-s@student.lu.se.

Källor

- Aftonbladet (1877). *Myntförfalskning*. 3 oktober.
- Aftonbladet (1881). *Unga myntförfalskare*. 4 mars.
- Arbetet (1894). *Falskmyntare inför rätta*. 1 juni.
- Borås Tidning (1899). *Far och son på de anklagades bänk*. 13 april.
- Blekingeposten (1881). *Falskmyntning*. 8 mars.
- Dagens Nyheter (1884). *Myntförfalskning*. 15 februari.
- Fäderneslandet (1885). Göteborg. *Falskmyntare*. 25 november.
- Förposten (1889). *Landsorten*. 2 februari.
- Gefleposten Weckouplagan (1887). *Falskmyntning*. 21 april.
- Göteborgs Aftonblad (1895). *Häktade falskmyntare*. 14 januari.
- Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (1879). *Dömda falskmyntare*. 19 mars.
- Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning

(1880a). *Falskmyntare och utprånglare*. 7 september.

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (1880b). *De falska 2- och 1-kronestyckena*. 31 mars.

Göteborgskuriren (1895). *Falskmyntning i Göteborg*. 18 januari.

Göteborgsposten (1886). *Myntförfalskarna*. 9 Januari.

Hallandsposten (1889). *Gustaf I:stes mynt*. 2 januari.

Helsingborgs Dagblad (1885). *Falskmyntare*. 21 november.

Karlskrona Weckoblad (1881). *Rättegångs- och polissaker*. 3 mars.

Lindesposten (1882). *Falskmyntare*. 8 februari.

Motalaposten (1891). *Rättegångs- och polissaker: Dömd falskmyntare*. 11 april.

Nya Dagligt Allehanda (1880). *Belöning för upptäckt af brott*. 3 november.

Nya Dagligt Allehanda (1886). *Dömd myntförfalskare*. 8 januari.

Nyckerhetstidningen (1895). *Falska en-kronor*. 18 januari.

Sala Tidning (1879). *Dömd för myntförfalskning och utprångling*. 5 juli.

Smålands Allehanda (1880). *Från domstolarne*. 9 april.

Svenska Dagbladet (1885). *Myntförfalskare*. 23 december.

Svenska tidningar (1881). *Dömd myntförfalskare*. 31 mars.

Sydkusten (1884). *Falskmyntare*. 22 februari.

Sydsvenska Dagbladet (1884). *En falskmyn- tarliga*. 11 oktober.

Tidning för Falu län och stad (1877). *Falskmyntare*. 5 september.

Ystads Allehanda (1884). *Ett helt band falskmyntare*. 9 februari.

Ystads Allehanda (1888). *Utprångling av falskt mynt*. 8 december.

Öresundsposten (1889). *Falskmyntaren*. 21 januari.

Östgöta Correspondenten (1894). *Falskmyntareverkstad i Malmö*. 2 juni.

Östergötlands allehanda (1881). *Lands- orten. Det är för godt om penningar*. 3 mars.

Östgöten (1899). *Far och söner falskmynt- are!*. 15 mars.

Litteratur & internetmaterial

Ambrius, Jonny (2004). Liv och död på Malmöhus: Ett fängelses historia. Malmö: Corona Förlag.

Anonym (2015). "Trollhätte-Svensson och hans förfalskningar", *Svenska Numismatiska Föreningen* <https://numismatik.se/2falska/Legendarer/Trollhatte-Svensson.php> undersökt 14/9 2025.

Blom, Ernst (2021). "Falska mynt (en-kronor), Västerås". [fotografi] <https://digitaltmuseum.se/0210111363346/falska-mynt-enkronor-vasteras> undersökt 14/9 2025.

von Hofer, Hanns (2011). Brott och straff i Sverige: Historisk kriminalstatistik 1750– 2010 Diagram, tabeller och kommentarer, 4 uppl. Stockholm: Kriminologiska institutionen Stockholms universitet.

Lindahl, Erik, Dahlgren, Einar & Kock, Karin (1937). Wages, cost of living and national income in Sweden 1860-1930 Vol. 3 National income of Sweden 1861-1930. London: P.S King.

Nathorst-Böös, Ernst (1973). Hela världens tjuv: En studie i straffen för mynt- och sedelförfalskningsbrotten före 1850. Stockholm: P A Nordstedt & Söners Förlag.

Prado, Svante (2010). "Nominal and real wages of manufacturing workers, 1860-2007", i Edvinsson, Rodney, Jacobson, Tor & Waldenström, Daniel (red.), *Exchange rates, prices and wages, 1277-2008*. Stockholm: Ekerlids förlag. <https://www.riksbank.se/sv/om-riksbanken/riksbankens-uppdrag/forskning/historisk-monetar-statistik-for-sve>

rige/volume-i-exchange-rates-prices-and-wages-1277-2008/ undersökt 2/3 2025.

Strafflagen, 1864, Om förfalskningsbrott, kapitel 12, 12 §.

Söderberg, Johan (2010). "Long-term trends in real wages of labourers" , i Edvinsson, Rodney, Jacobson, Tor & Waldenström, Daniel (red.), Exchange rates, prices and wages, 1277-2008. Stockholm: Ekerlids förlag. <https://www.riksbank.se/sv/om-riksbanken/riksbankens-uppdrag/forskning/historisk-monetar-sta->

tistik-for-sverige/volume-i-exchange-rates-prices-and-wages-1277-2008/ undersökt 14/9 2025.

Thyrén, Johan C. W. (1895). *Förfalskningsbrotten, med särskildt afseende på det objektiva requisitet vid förfalskning af handlingar, enligt svensk gällande straffrätt* Lund: Gleerup.

Tingström, Bertel (1968). *Svensk numismatisk uppslagsbok: mynt i ord och bild 1521–1962*. Stockholm: M.C Hirsch AB Förlag.

Falskmyntningsformen: En falskmyntningsform av en enkrona under Oscar II regeringstid. Okänt årtal. Foto: David Schreiner, Sundsvalls museum (<https://digitaltmuseum.se/0210210153613/gjutform> undersökt 14/9 2025).

Tabell 1. Namn & frigivningsdokument

Rättsfall	Namn	Frigivningsdokument (Riksarkivet)
1	Josef Nilsson	Fångvårdsstyrelsen, Inkomna uppgifter rörande frigivna straffarbetsfångar, SE/RA/420080/01/E II ea/6 (1882), bildid: B0000938_00155, sida 2027.
2	Johannes Jonasson	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/4 (1880), bildid: B0000936_00016, sida 1356.
3	Rudolf Ferdinand Andersson	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/8 (1884), bildid: B0000940_00137, sida 2499.
4	Carl Johan Engberg	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/8 (1884), bildid: B0000940_00199, sida 2560.
5	Nils Magnus Larsson Hill	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/10 (1886), bildid: B0000942_00035, sida 2873.
6	Otto Wilhelm Andersson	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/7 (1883), bildid: B0000939_00039, sida 2140.
6	Anders Johan Johansson	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/7 (1883), bildid: B0000939_00040, sida 2141.
7	Carl Johan Lagerkrans	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/10 (1886), bildid: B0000942_00016, sida 2854.
8	Erik Johan Eriksson	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/8 (1884), bildid: B0000940_00044, sida 2406.
9	Klarbäck Erik Ersson	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/7 (1883), bildid: B0000939_00130, sida 2231.
10	Josef Nilsson	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/14 (1890), bildid: B0000946_00047, sida 3730.
10	Carl August Wernborg	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/13 (1889), bildid: B0000945_00002, sida 3487.
11	Jacob Sjödin	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/12 (1888), bildid: B0000944_00183, sida 3433.
12	Johan Emil Johansson	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/13 (1889), bildid: B0000945_00188, sida 3673.
12	August Johansson	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/13 (1889), bildid: B0000945_00189, sida 3674.
13	Axel Herman Emanuelsson	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/12 (1888), bildid: B0000944_00141, sida 3391.
14	August Hagberg	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/12 (1888), bildid: B0000944_00017, sida 3268.
15	Olof Forsman	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/15 (1891), bildid: B0000947_00034, sida 3910.
16	Gustaf Gudmundsson	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/16 (1892), bildid: B0001550_00183, sida 4245.
17	Jonas Magnusson Ahlstrand	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/18 (1894), bildid: B0000950_00042, sida 4558.
18	Oskar Manfred Öberg	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/20 (1896), bildid: B0000952_00068, sida 4999.
19	Viktor Hansson	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/20 (1896), bildid: B0000952_00054, sida 4985.
19	Ernst Georg Olsson	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/20 (1896), bildid: B0000952_00055, sida 4986.
20	Johan Berndt Bengtsson	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/25 (1901), bildid: B0000957_00065, sida 5739.
20	Ludvig Johansson	Ibid, SE/RA/420080/01/E II ea/25 (1901), bildid: B0000957_00035, sida 5708.

Tabell 2. Antal beslagtagna falskmynt för varje enskilt rättsfall

<i>Rättsfall</i>	<i>Årtal</i>	<i>Ort</i>	<i>2-kronor</i>	<i>1-kronor</i>	<i>50-öre</i>	<i>25-öre</i>	<i>Källor</i>
1	1877	Luleå		27			Aftonbladet (1877, s. 4)
2	1879	Alingsås			4		Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (1879, s. 3)
3 ^I	1880	Kalmar		x			Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (1880a, s. 2)
4 ^{II}	1880	Pålänge					Nya Dagligt Allehanda (1880, s. 3)
5	1880	Stockholm	1	22	3		Smålands Allehanda (1880, s. 3)
6	1881	Karlskrona		40			Blekingeposten (1881, s. 3)
7 ^{III}	1881	Växjö	10-15	5			Svenska Tidningar (1881, s. 3)
8	1882	Örebro		1			Lindesposten (1882, s. 3)
9 ^{IV}	1882	Källbacken		25			Tidning för Falu län och stad (1877, s. 2)
10	1884	Stockholm		52		2	Dagens Nyheter (1884, s. 2)
11	1884	Nyland		x			Sydsvenska Dagbladet (1884, s. 3)
12 ^V	1885	Göteborg	x	x			Fäderneslandet (1885, s. 3)
13	1886	Mantorp		1			Nya Dagligt Allehanda (1886, s. 4)
14	1886	Göteborg		2			Göteborgsposten (1886, s. 3)
15	1887	Gävle				17	Gefleposten Weckoupplagan (1887, s. 2)
16	1888	Höganäs	10			2	Förposten (1889, s. 2)
17 ^{VI}	1891	Saxabjörke					Motalaposten (1891, s. 3)
18 ^{VII}	1894	Malmö, Lund & Eslöv	3	x	x		Östgöta Correspondenten 1894, s. 2
19 ^{VIII}	1895	Göteborg		x		x	Göteborgs Aftonblad (1895, s. 3)
20	1899	Borås		6			Borås Tidning (1899, s. 3)

Som tabellen visar är resultatet baserat på 20 rättsfall och inte 27. Detta är på grund av brist på information i källmaterialet, men även på grund av att flertalet av de lagförda förfalskarna samarbetade med varandra. Tabellen visar därmed 20 unika rättsfall. Orterna som redovisas representerar platsen där mynten utpräglades. Om denna information saknas i källmaterialet, redovisas i stället förfalskarens hemort. I tabellen representerar "x" okänt antal tillverkade falskmynt av enskild valör.

Noter: **I.** En enkrona utpräglades, "flera" tillverkades. **II.** Silvermynt efterapades, valörer okänt. **III.** Delade uppgifter angående antalet. **IV.** Fler mynt hittades, okänt antal. **V.** Totalt efterapades 7 mynt. **VI.** Silvermynt efterapades, eftersom förfalskaren dömdes till tre års straffarbete. **VII.** Totalt efterapades 55 mynt till ett värde av 20 kronor. **VIII.** Producerade ett dussin, fördelningen mellan valörerna kan inte fastställas.

Tabell 3. Tillverkning

<i>Rättsfall</i>	<i>Material falskmynt</i>	<i>Material gjutform</i>	<i>Källa</i>
1	Tenn	?	Aftonbladet (1877, s. 4)
2	Bly	Bly	Sala Tidning (1879, s. 3)
3	Tenn	?	Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (1880a, s. 2)
4	?	?	
5	Tenn	Gips	Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (1880b, s. 3)
6	Tenn	Bly	Blekingeposten (1881, s. 3)
7	Tenn	Sulläder	Svenska Tidningar (1881, s. 3)
8	Tenn	?	Lindesposten (1882, s. 3)
9	Tenn	?	Tidning för Falu län och stad (1877, s. 2)
10	Tenn	Koppar	Sydskusten (1884, s. 3)
11	Tenn	?	Sydsvenska Dagbladet (1884, s. 3)
12	Tenn	?	Helsingborgs Dagblad (1885, s. 3)
13	Tenn	Bly	Svenska Dagbladet (1885, s. 3)
14	?	?	
15	Tenn	Bly	Gefleposten Weckoupplagan (1887, s. 2)
16	Bly	Bly	Östersundsposten (1889, s. 4)
17	?	?	
18	Tenn	Trä	Arbetet (1894, s. 2)
19	Tenn	Tenn	Göteborgskuriren (1895, s. 2)
20	?	?	

Tabell 4. Kvalitetsbeskrivningar

<i>Rättsfall</i>	<i>Yrke</i>	<i>Beskrivningar</i>
6	Smedlärningar	"icke särdeles väl gjorda" (Aftonbladet 1881, s. 4), "icke illa gjorda för resten" (Östergötlands allehanda 1881, s. 3).
7	Urmakare	"ganska väl gjorda" (Svenska Tidningar 1881, s. 3).
8	Snickerilärning	"temligen klumpig sådan" (Lindesposten 1882, s. 3)
10	Urmakare & arbetskarl	"De äro alla rätt väl efterapade" (Ystads Allehanda 1884, s. 1).
12	Hemmason	"Mynten äro temligen bra gjorda" (Helsingborgs Dagblad 1885, s. 3)
13	Arbetskarl	"Temlingen klumpigt gjordt och lätt att särskilja från en äkta slant" (Svenska Dagbladet 1885, s. 3).
16	Snickare	"illa gjorda till och med för 15:de århundradet" (Hallandsposten 1889, s. 3). "ej äro väl gjorda och i tyngd och klang betydligt skilja sig från de äkta" (Ystads Allehanda 1888, s. 3).
18	Smed	Krävdes en guldsmeds intygande för att bekräfta myntets falskhet (Arbetet 1894, s. 2).
19	Guldsmedslärningar	"ganska bra efterapade", "De skilde sig från äkta mynt endast genom mindre tyngd, dålig klang samt materialets mjukhet" (Göteborgskuriren 1895, s. 2).
20	Inhyssesman & Artillerist	"myntet är omöjligt att skilja från äkta på annat än vikten" (Östgöten 1899, s. 2).

Detektorfynden i Hjulby. Myntanvändningen på dansk landsbygd 1250–1540

Av Mats Udikas¹

Inledning

Två fyndförteckningar med totalt 132 mynt från danska ön Fyn är utgångspunkten för den här artikeln. Mynten är funna dels i marken där Hjulby kyrka tidigare låg, ”Kirketomten”, dels i den omgivande bymarken, ”Landsbyn”. Det unika med fynden från Hjulby är att alla mynt har hittats med metalldetektor på brukad mark av flera olika amatörarkeologer. Fyndsituationen är alltså likartad i den sakrala och den sekulära arkeologiska kontexten.

Sedan tidigare är det känt att särskilt brakteater (tunna, ensidigt präglade mynt) hittas med högre frekvens i sakrala än i sekulära kontexter. Om skillnaden i fyndfrekvens beror på den omgivande miljön och undersökningsmetod eller om den grundar sig i reella skillnader i medeltidens myntanvändning har diskuterats. Artikeln ger ytterligare belägg till tesen att skillnaden är reell, brakteater användes oftare i kyrkliga sammanhang än i vardagslivet i byn.

Kyrkofynd och detektorfynd av mynt

I en genomsnittlig dansk sockenkyrka finns mellan hundra och tvåhundra mynt som golvfynd uppger Gitte Tarnow Ingvardson (2016:79). Det har visats efter kyrkorenoveringar, då värmesystemen i många kyrkor förnyats och då man samtidigt kunnat göra arkeologiska undersökningar av golven. Enligt Henrik Klackenbergs tongivande avhandling (Klackenberg 1992:35) ska mynt-

fynden primärt uppfattas som ”offerspill”. Det innebär att de har tappats av kyrkobesökarna i samband med olika kyrkliga förrättningar, ”framför allt i samband med offret”. Klackenberg utesluter inte att vissa mynt hamnat på kyrkgolvet av andra anledningar, exempelvis att de följt den döde i graven. Bengtsson och Jonsson (2019) har gett några exempel på hur kyrkobesökarna lämnade offer och kollekt. Det kunde ske på en handhållen kollekttavla, i en offerstock eller på ett altare.

Det som är unikt med fyndsammansättningen i den här undersökningen är att omgivningen för alla mynt har varit likartad och att fynden har gjorts på samma sätt: med metalldetektor i brukad jord. Det vanliga är annars att kyrkofynd görs i skyddad miljö, ofta genom sållning eller grävning. Senare tiders fynd från övergivna byar har däremot oftast skett med metalldetektor.

Till skillnad från i Sverige är det tillåtet för amatörarkeologer att använda metalldetektorer i Danmark. Fynd av mynt präglade före år 1536 ska mot ersättning lämnas in till det danska museiväsendet enligt lagen om Danafæ (Moesgaard 2006:144). Danmarks Nationalmuseum ansvarar för registrering och hantering av myntfynden. Under de senaste decennierna har det skett ett kraftigt uppsving av upptäckterna av medeltida mynt med detektor, vilket har ändrat synen på hur mynt användes under medeltiden, enligt Jens Christian Moesgaard (2020:23–24). Han menar att antalet fynd

¹ Artikeln är en bearbetning av en b-uppsats i arkeologi, Stockholms universitet, VT 2024. Handledare: Professor Jens Christian Moesgaard.

som gjordes fram till 1970-talet var så litet att man kunde få uppfattningen av att mynt inte användes av medeltidens bönder. Men de senare årens omfattande detektorfynd har ändrat den bilden.

Moesgaard pekar på att undersökningar med metalldetektor har några inneboende begränsningar. En del mynt och myntfragment kan vara för små för att upptäckas med detektor. Det gäller särskilt brakteater, tunna och ensidigt präglade mynt som var vanliga under 1300- och 1400-talen. En iakttagelse som gjorts i Danmark är att brakteater mer sällan hittas vid undersökningar med metalldetektor i sekulära kontexter. Däremot är de oftare förekommande i kyrkfynd. Frågan har rests om det är ett metodproblem, att metalldetektorerna inte är känsliga nog för de lövtunna, ibland sönderdelade och hårt korroderade, mynten. Med två grundliga undersökningar baserade på detektorfynd på marker där de medeltida kyrkorna i Uld och Oldrup tidigare låg, visar Moesgaard att så inte är fallet (Moesgaard 2018:194–197).

Moesgaard pekar på att skillnaden i fyndfrekvens av brakteater i kyrkliga och sekulära kontexter tidigare har fastslagits i både detektorundersökningar och traditionella grävningar. Skillnaden avspeglar därmed en medeltida realitet. Moesgaard påpekar dock att andelen brakteater av naturliga skäl oftast är större i kyrkor som används, eftersom inomhusmiljön är mer skonsam mot dem. Ligger de utomhus, i åkrar som brukas, påverkas mynten av gödningsämnen och mekanisk bearbetning med plog. Mynten kan brytas sönder under jordbearbetningen. Tunna och ömtåliga mynt har bättre möjligheter att överleva i en skyddad inomhusmiljö än i utomhus konstaterar Moesgaard. Undersökningsmetoderna är dessutom olika, vid totalundersökningar används vanligen sållning, en utmärkt metod för små fynd. En metalldetektor klarar trots allt inte alltid att upptäcka en sönderdelad brakteat.

Fyndplatserna i Hjulby

Den här artikeln fokuserar på detektorfynd från Hjulby Kirketomt och det tidigare Hjulby Landsby. Fyndplatserna ligger på brukad mark omkring 0,5–1 km sydost om det nuvarande samhället i Hjulby. Platsen har sedan gammalt varit en knutpunkt för förbindelserna mellan Fyn och Själland. Stora Bält skiljer de båda öarna åt. Mogens Bo Henriksen menar att Hjulby förmodligen var föregångare till staden Nyborg. Hans tolkning är att Hjulby under vikingatiden styrdes av en storman. På platsen fanns ett verkstadsområde och en gård med långhus. Dokument från 1180-talet visar att Hjulby blivit en central plats för kungamakten, förmodligen som en kungsgård. Antagligen byggdes även den tidigare kyrkan då (Henriksen 2002:161–169).

Det var en mindre romansk kyrka av sten och med tegeltak som stod på Kirketomten. Måtten på grunden var 7 x 22 m. Det fanns en kyrkogård med plats för omkring 3 000 gravar. Verkstäderna i Hjulby tappade i betydelse i slutet på 1100-talet och övergavs och byn fortsatte existera som en ”vanlig” by, baserad på jordbruk. Kyrkan stod kvar till reformationen och revs i mitten på 1500-talet. Idag återstår inga byggnadsrester ovan jord av kyrkan och den gamla byn. Under 1990-talet gjordes ett par mindre arkeologiska undersökningar på platsen där kyrkan stått och läget för grundmurarna har fastställts (Odense Bys Museer, journalnummer 7777; Slots- og Kulturstyrelsen, Fund og Fortidsminder, Stednummer 090611-83). En stor del av myntfynden från Kirketomten och Landsbyn har gjorts av amatörarkeologer.

Myntningspolitiken under 1200- och 1300-talen

1200- och 1300-talen var en turbulent tid i det medeltida Danmark. Myntframställ-

ningen i Danmark kan betraktas som en regionalisering med varje landsdel som eget myntområde. Myntherrarna hade rätten att ta in en slagskatt för de tillverkade mynten. De bestämde också myntens vikt och silverhalt. Frekvent, ibland så ofta som en gång om året, tillverkades nya mynt med nya motiv. Äldre mynt tvångsinlöstes till den kurs som myntherren beslutade. Även växlingsavgiften förmodas vara en drivkraft att vidmakthålla systemet. Keld Grinder-Hansen har daterat gott och väl 550 olika danska mynt till perioden 1241–1340, alla med valören penning (Grinder-Hansen 2000: 44–45, 304–311).

För den danska statsmakten slutade 1200- och 1300-talens myntningspolitik mer eller mindre med en katastrof. Kungen och hans vasaller använde myntningssystemet för att finansiera en omfattande krigsföring. Silverhalten i mynten sjönk. Omkring år 1300, innehöll mynten i stort sett inget silver och de bestod i stort sett av ren koppar. Därmed hade mynten fått så lågt värde att de också användes för små köp och fick en hög omloppshastighet. Det betyder att risken för att tappa dem ökade. Dessutom var de så lite värda att man inte letade särskilt länge efter ett förlorat mynt. En konsekvens av det urholkade penningvärdet och det stora penningbehovet var att kungamakten stegvis tvingades att sätta stora delar av landet i pant (Grinder-Hansen 2000:35–36).

Efter den danske kungen Kristoffer II:s död 1332 valdes ingen ny kung i Danmark under åtta år. Myntningen upphörde också i det danska området väster om Öresund. Först 1380 kom myntningen i gång igen, i Ribe på Jylland (Galster 1972:16, 47). Under krisåren för den danska riket utgjorde utländska mynt huvuddelen av den myntmängd som cirkulerade. Det var franska turnoser, engelska sterlingar och nordtyska brakteater. Även ett fåtal svenska brakteater hittade vägen till Danmark (Moesgaard 2019:10). Gitte Ingvardson (2016:85) fast-

slår med hänvisning till tidigare litteratur att danska penningar från omkring år 1300 fortsatte att cirkulera under den andra halvan av 1300-talet, ibland ända in på 1400-talet. De utländska mynten användes då parallellt med de danska.

Identifiering och datering

Källmaterial är två fyndförteckningar med mynt från Hjulby Kirketomt och Hjulby Landsby (Slots- och kulturstyrelsen, Fund- och Fortidsminder, Stednummer 090611-82, 83, 84, 91, 138, Nyborg Landsogn). Fyndförteckningen med 42 nummer från Hjulby Kirketomt har tidigare publicerats (Moesgaard 2006). Fyndförteckningen från Hjulby Landsby med 90 nummer är sammanställd av danska Nationalmuseums numismatiska avdelning (Den kongelige Mønt- og Medaillesamling) och utgörs av fynd från fyra platser där Landsbyn tidigare har legat. Som en del av uppsatsarbetet bearbetades och aktualiserades förteckningen från Nationalmuseum så att den följer de senaste forskningsrönen. De danska mynt som identifierats, är klassificerade antingen enligt Mansfeld-Büllners system eller enligt Galster (1972). Arbetsmetoden har varit att notera deras attribut: mynttyp, präglingsperiod och präglingsort (tabell 1).

För mynt präglade i Danmark under åren 1240–1340 används numismatiker Harald V. Mansfeld-Büllners snart 140 år gamla *Afbildninger af samtlige hidtil kjendte Danske Mønter fra tidsrummet 1241–1377*. Verket gavs ut första gången 1887. Keld Grinder-Hansen har gjort en grundlig omarbetning av Mansfeld-Büllners uppgifter i sitt standardverk (Grinder-Hansen 2000). Fortfarande används dock Manfred-Büllners myntbeteckningar ("MB-nummer" i det följande). Eftersom exakta präglingsår ofta inte går att fastställa så använder sig Grinder-Hansen sig av tioårsperioder inom vilka mynten placerats in.

I undersökningens första steg gjordes en revision av fyndförteckningen för Landsbyn. Utgångspunkten var MB-numren och Grinder-Hansen (2000). En svårighet har varit att alla mynt inte har kunnat identifieras helt och hållet. De danska mynt som är delvis identifierade anges bara med "Danmark" som myntningsort. Tidsperioden har i de fallen genomgående satts till "1270–1349". Fyndförteckningen för Kirketomten i Moesgaard (2006) var uppdaterad enligt Grinder-Hansen (2000). För mynt från år 1380 och framåt används Galster (1972).

Jämförelserna mellan fynden på Hjulby Kirketomt och Hjulby Landsby har gjorts med enkla statistiska metoder. Ett frekvensdiagram har också använts för att presentera andelen funna mynt i varje decennium enligt Grinder-Hansen (2000), se diagram 5. För frekvensdiagrammet har en normering av präglingsperioderna gjorts, till decennier. Det gäller mynt vars präglingsperioder inte passar med Grinder-Hansens datering i tioårsperioder. Normeringen berör främst ett antal tyska mynt och de delvis identifierade danska mynten. Präglingsperioderna är nämligen i flera fall 20 år och 80 år i källmaterialet. Normeringen har gjorts så att mynt som bedömts ha präglats 1400–1419, har placerats i de två perioderna 1400–1409 och 1410–1419. I båda positionerna har mynten fått vikten 0,5. (I stället för vikten 1,0 som ges till alla mynt som daterats till ett enda decennium enligt Grinder-Hansen.) På samma sätt får mynten präglade i perioden 1270–1349 vikten 0,125 (en 1/8-del) i åtta positioner i frekvensdiagrammet.

Mynten i fyndförteckningen

Sammanlagt finns ett tiotal olika typer av mynt i fyndförteckningarna från Hjulby. De är:

Penning, ursprungligen det enda existerande myntet under tidig medeltid i Skandinavien, senare ett växelmynt värt 1/12 skilling

Brakteat, lövtunna ensidiga mynt. Ofta från norra Tyskland och präglade i valören penning.

Hvid, ty. Witten, värd 4 penningar. Av bra, "vitt", silver.

Skilling, värt 12 penningar. Namnet en översättning av lat. "solidus".

Sterling, namn för den danska trepenningen. Namnet hämtat från ett engelskt mynt.

Kobbersterling, inflationsmynt, präglat av Erik av Pommern.

Søsling, danskt och plattyskt namn på en sexpenning eller halvskilling.

Vinkenaugen, mynt från Pommern värd ett halv lybsk Pfennig (penning).

Förklaringarna är hämtade från Galster (1972:102–103).

Undersökning och resultat

Diagrammet visar att de danska penningarna helt dominerar fynden på Kirketomten och i Landsbyn (diagram 1 och 2). För präglingsperioden 1250–1329 finns endast penningar representerade bland fynden på Kirketomten (30 st) och Landsbyn (75 st).

Påföljande decennier skedde nästan ingen myntning i Danmark väster om Öresund och för Hjulbys del betyder det en lucka för präglingsdatumen på flera tiotals år. Sett till hela perioden så finns en större andel av kopparhaltiga mynt i Landsbyn än på Kirketomten. (90 procent penningar och kobbersterlingar i Landsbyn, 74 procent på Kirketomten).

Näst vanligast bland fynden på Kirketomten är brakteaterna. Det är tre brakteater med oxhuvud från Mecklenburg, en brakteat från Mainz och en från Danmark. Även i Landsbyn har man gjort ett fynd av en brakteat med oxhuvud från Mecklenburg. Den relativa fyndfrekvensen av brakteater på Kirkemarken är sex gånger högre än på Landsbyns område (12% resp 2 %) Det stämmer väl med iakttagelsen att brakteater är betydligt vanligare i kyrkliga än i

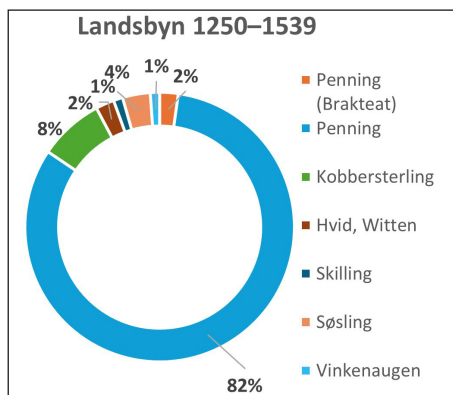

Diagram 1. Mynttyperna i Landsbyen. 90 mynt.

sekulära kontexter i Danmark. På Kirketomten har man också hittat en samling av fyra silvermynt av typen hvid präglade i Malmö. I övrigt tre fynd av en skilling, en sterling och ett exemplar av Erik av Pommerns inflationsmynt kobbersterlingen.

Inte mindre än sju kobbersterlingar har hittats i Landsbyen. Det gör myntet till det näst vanligaste bland fynden i byn. I övrigt finns ett par hvid-mynt (motsv 4 penningar) och flera søslinger (motsv 6 penningar eller halvskilling). Dessutom en odaterad vinkenaugen från Stettin.

Mellan två myntområden

Danmark var intill slutet av 1300-talet indelat i myntområden. Grinder-Hansen anser inte att Fyn var ett eget myntområde jämförbart med Själland, Nørrejylland eller Skåneland (figur 1). Visserligen pågick myntproduktion tidvis under 1200- och 1300-talen i öns huvudort Odense. Mynten ingick sedan i den jylländska myntcirkulationen (Grinder-Hansen 2000:77).

Moesgaard pekar med hänvisning till tidigare litteratur på att Fyn låg mellan de själländska och jylländska myntområdena och att det tydligt märks på fördelningen av mynt mellan olika präglingsorter. Han uppger också att man tidvis försökt lägga sam-

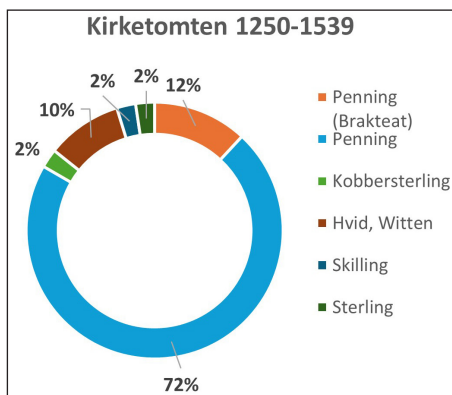

Diagram 2. Mynttyperna på Kirketomten. 42 mynt.

man myntområdena på Själland och Jylland. Grinder-Hansen har identifierat flera tiotal mynttyper som cirkulerat på både Nørrejylland och Själland. Dessa är främst präglade under perioden 1310–1329 (Grinder-Hansen 2000:307–310; Moesgaard 2006:144).

Hur avspeglar sig då detta i myntmaterialet från Hjulby? Av de totalt 105 penningarna från 1250–1349 har präglingsorten identifierats för 75 stycken. Det är 49 från Landsbyen och 26 från Kirketomten. Penningar från myntområdena Själland och Jylland dominerar i materialet, tillsam-

Figur 1. Ön Fyn ligger mellan Själland och Jylland och mynt från båda dessa båda viktiga myntområden finns i fyndmaterialet från Hjulby (Wikimedia Commons /Mats Udikas).

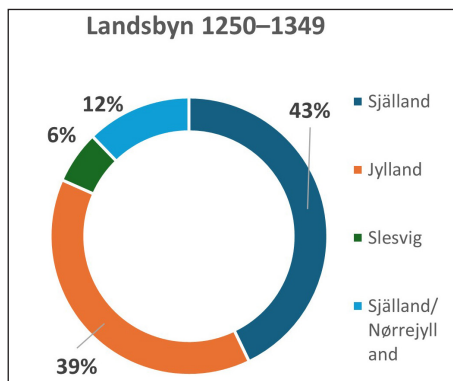

Diagram 3. Danska mynt 1250–1349 i Landsbyn. I Landsbyn fanns en liten övervikt av mynt från Sjælland. Totalt 49 identifierade mynt från Danmark, allt var penningar.

mans utgör de 85–90 procent av de fynden från perioden som identifierats fullt ut. Diagram 3 visar att i Landsbyn vägde det ganska jämnt mellan Sjælland (43 procent) och Jylland (39 procent). Diagram 4 visar att på Kirketomten däremot var andelen själländska mynt betydligt högre än andelen jylländska mynt (50 procent resp 27 procent). På både Kirketomten och Landsbyn hittades mynt som var giltiga i både Nørrejylland och Sjælland. Här finns en mindre skillnad mellan Kirketomten och Landsbyn (8 procent respektive 6 procent).

För ön Fyn som helhet uppger Grinder-Hansen att de jylländska mynten är i majoritet bland lösfynden. Sjælland står för mellan 20 och 40 procent av myntfynden som helhet (Grinder-Hansen 2000:200). Att fyndsituationen i Hjulby skiljer sig från övriga Fyn kan förmodligen förklaras med läget på öns östkust och där Hjulby låg i en knutpunkt för förbindelserna till Sjælland.

Utländska mynt

I princip borde utländska mynt inte cirkulera, eftersom den danska kungen hade myntmonopol. De utländska mynten är få i fyndmaterialet, sammanlagt åtta; fyra i

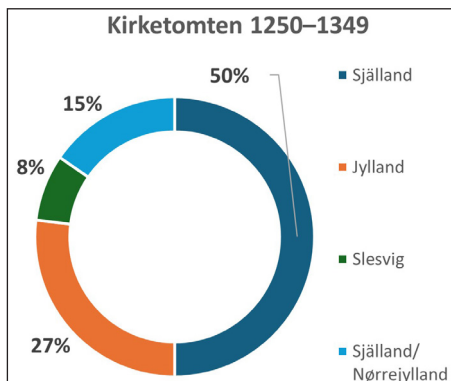

Diagram 4. Danska mynt 1250–1349 på Kirketomten. På Kirketomten dominerade mynten från Sjælland. Totalt 26 identifierade mynt från Danmark, allt var penningar.

Landsbyn och fyra på Kirketomten. På Kirketomten är alla utländska mynt brakteater, tre från Mecklenburg och en från Mainz. Alla är dessutom präglade efter år 1400. I Landsbyn är det större variation på fynden. Här hittades två hvid-mynt från Lübeck och Wismar, en vinkenaugen från Stettin och en brakteat från Mecklenburg. Det innebär att andelen utländska mynt är dubbelt så stor på Kirketomten jämfört med Landsbyn, 9,5 procent jämfört med 4,4 procent.

Därefter kommer frågan om präglingsdatumen för de utländska mynten. Mynten på Kirketomten är alla präglade år 1400 eller därefter. I Landsbyn däremot är dateringen av de tyska mynten betydligt sämre. I listan från Nationalmuseet är hvid-myntet från Lübeck och vinkenaugen-myntet odaterade. Brakteaten är inplacerad i den långa perioden år 1200–1500. Hvid-myntet från Wismar har däremot fått en precis datering, till åren efter 1379.

Hjulfymynt från olika tidsperioder

Diagram 5 visar ett frekvensdiagram över hur myntfynden från Landsbyn och Kirketomten fördelar sig på en tidsaxel. För Landsbyn har diagrammet en topp under

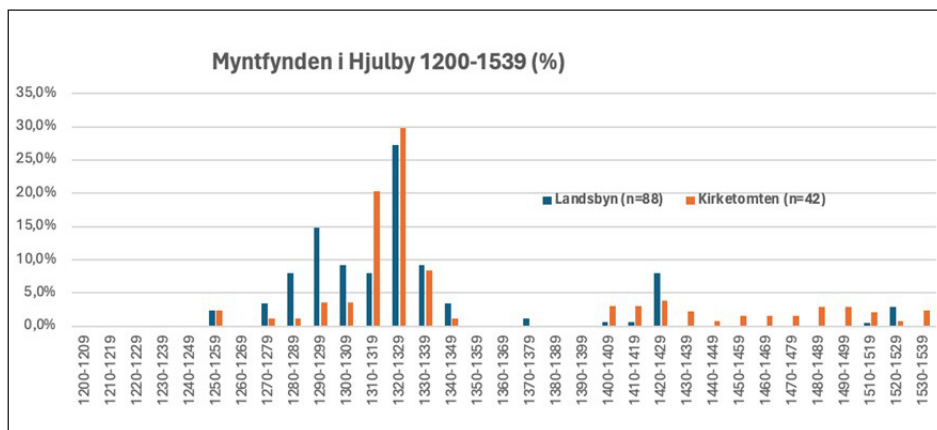

Diagram 5. Frekvensdiagram med mynten från Landsbyn och Kirketomten i Hjulby inlagda. (130 mynt, FP 6665.2 och 12139.9 ingår inte pga att de saknar datering)

de sista årtiondena av 1200-talet. Den följs sedan av en kraftig tillväxt på Kirketomten, med en topp vid 1320-talet. Även fynden i Landsbyn når ett nytt maximum under detta årtionde.

25–30 procent av alla mynt som hittats i Landsbyn och Kirketomten är präglade under årtiondet 1320–1329. Den danska myntningspolitiken kan förklara det maximala. Toppen utgörs nämligen av mynttyper som är vanliga även på andra fyndplatser (Grinder-Hansen 2000:182) och som anses ha varit i cirkulation längre än vad som var brukligt under perioden.

Under hela perioden 1240–1340 var i allmänhet cirkulationstiden för mynt kort. Mynten förklarades vara ogiltiga efter en tid, växlades in och ersattes av nya. Det är bakgrunden till de stora antalet mynttyper som finns i Danmark från de åren. Men i tiden efter 1340 upphör nästan all utmyntning väster om Öresund. Dock stannade några mynt kvar i cirkulation (Ingvardson 2016:83). Det betyder att mynt som präglats i början av 1300-talet kan ha hamnat i jorden eller i ett kyrkgolv under senare halvan av seklet, då inga nya mynt präglades.

Värt att notera är att i genomsnitt har

fynden i Landsbyn präglats nästan 30 år tidigare än fynden på Kirketomten. Präglingsåren är i genomsnitt 1329 i Landsbyn och 1357 på Kirketomten. Skillnaden för medianvärdet är mindre, 14 år. I Landsbyn är medianåret 1310, på Kirketomten 1324.

Ären efter 1400 börjar det åter dyka upp mynt på Kirketomten. Visserligen är det i mindre antal, 2–3 procentenheter per decennium, i genomsnitt motsvarar det knappt ett mynt var tionde år. Kyrkan var i bruk ända fram till 1555 då den revs i samband med reformationen. I Landsbyn är fynden betydligt mer sporadiska än på Kirketomten, vilket också framgår av diagram 5.

Sammanfattning

I både Landsbyn och Kirketomten övervägde penningarna som mynttyp. Ett mindre antal andra mynt från perioden 1400–1540 fanns också bland fynden. Bland mynten från perioden efter 1400 var brakteater, hvid och kobbersterling de vanligaste typerna. Dateringarna visar att mynten i Landsbyn hade präglats i genomsnitt några tiotal år före fynden på Kirketomten.

På Kirketomten finns en betydligt större

andel brakteater än i Landsbyn. Relativt sett är brakteaterna från Kirketomten sex gånger fler än från Landsbyn (12% resp 2 %). Det stämmer väl med tidigare iakttagelser av brakteater i kyrkliga och sekulära kontexter.

Uppsatsen behandlar också Hjulbys position mellan de danska regionala myntområdena Jylland och Själland. I litteraturen har det visats att de jylländska mynten väger över något på ön Fyn. De få mynt som är präglade i Odense på Fyn, anses dessutom ha ingått i det jylländska myntsystemet. I Hjulby finns det däremot en tydlig övervikt för de själländska mynten. På Kirketomten är skillnaden mer framträdande än i Landsbyn. En förklaring till det kan vara Hjulbys geografiska läge på östra sidan av ön som innebar att orten var en knutpunkt för trafiken till och från Själland.

De utländska mynten var tämligen sällsynta i Hjulby. 5–10 procent av fynden har sitt ursprung i det tyska området. Kirketomten har den största andelen tyska mynt. Ett enda myntslag har hittats, det är brakteater, tre av fyra från Mecklenburg, präglade med oxhuvuden. Mynten funna i Landsbyn är mer varierade. Det är hvid, vinkenaugen och brakteater. Här saknas tyvärr en mer precis datering för majoriteten av de utländska fynden.

Undersökningen har tack vare jämförbara fyndmaterial, hittade med samma metod, visat att skillnaderna mellan mynt använda i sekulära och kyrkliga kontexter är reell.

Källmaterial och referenser

- Bengtsson Melin, P; Jonsson, K, 2019. Medeltida kollekttavlor från Gotland. *Myntstudier* 2019:2.
- Galster, G, 1972. *Unionstidens udmøntninger*. Köpenhamn: Dansk numismatisk forening.
- Grinder-Hansen, K, 2000. *Kongemagtens krise. Det danske møntvæsen 1241–1340*. Diss. Köpenhamn: Museum Tusculanums Forlag.
- Henriksen, MB, 2002. Er Hjulby Nyborgs forgænger? *Fynske minder* 2002 (155–181).
- Ingvardson, GT, 2016, Sjølelfrelse eller lommespild – møntfundene fra Hedensted Kirke. I: Andersen, M, Mikkelsen, H (red.) *Hedensted kirke. Undersøgelser og restaureringar*. Köpenhamn: Det kongelige nordiske oldskriftselskab (79–97).
- Klackenberg, H, 1992, *Moneta Nostra. Monetarisering i medeltidens Sverige*. Lund: Almqvist Wiksell International. Diss.
- Moesgaard, JC, 2006, Kirkegulvsmønter på bar mark. *Nordisk numismatisk unions medlemsblad*, 2006:4 (144–146).
- Moesgaard, JC, 2018, Reconstructing the context of metal detector finds from top soil. A case study of the redundant/abandoned churches of Oldrup and Uld, Jutland, Denmark. *The Journal of Archeological Numismatics*, vol 8–2018 (175–206).
- Moesgaard, JC, 2019, En skåning på Amager i 1300-tallet, *Svensk numismatisk tidsskrift*, 1-2019 (10–11).
- Moesgaard, JC, 2020, Metaldetektorens vidnesbyrd. Brugte bønder mønter i middelalderen? *Fund & Fortid* 1–2020 (22–27).
- Fund og Fortidsminder*. Digital resurs via Slots- og Kulturstyrelsen, Danmark. <https://www.kulturarv.dk/fundogfortidsminder/Kort/>.
- Fyndförteckning av mynt på Kirketomten:**
- Nationalmuseet, Köpenhamn, FP 5281, 5381, 5911, 6325, 6416, 5281, 6325, 6046, 6325, 6416. Stednummer 090611-83 – Nyborg Landsogn. Publicerat av Moesgaard (2006).
- Fyndförteckning av mynt i Landsbyn:**
- Nationalmuseet, Köpenhamn, FP 5155, 5379, 5380, 5859, 5878, 5879, 5880, 5943, 5975, 5976, 6331, 6357, 6386, 6664, 6665, 7644, 8280, 9106, 10646, 11192, 11607, 12133, 12136, 12139, 13472. Stednummer 090611-82, 84, 91, 138 – Nyborg Landsogn

Fyndförteckning – Kirketomten (tabell 1)

<i>FP</i>	<i>Land</i>	<i>Typ</i>	<i>Myntort</i>	<i>Präglingsperiod</i>	<i>Katalogreferens</i>
5281.1	Danmark	Penning	Roskilde	1320–29	MB 380-387
5281.2	Danmark	Penning	Roskilde/ Nørrejylland	1320–29	MB 539 541–546?
5281.3	Danmark	Penning	Roskilde/ Nørrejylland	1320–29	MB 546
5281.4	Danmark	Penning	Roskilde	1320–29	MB 547-549
5281.5	Danmark	Penning	Roskilde	1320–29	MB 547-549
5281.6	Danmark	Penning	Roskilde	1320–29	MB 547-549?
5281.7	Danmark	Penning	Sakskøbing	1330–39	MB 571
5281.8	Danmark	Penning	Nørrejylland	1320–29	MB 588?
5281.9	Danmark	Penning	Ribe	1320–29	MB 610?
5281.10	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
5281.11	Mecklenburg?	Brakteat	-	1400–99?	
5381.1	Danmark	Penning	Slesvig	1252–59	MB 103
5381.2	Danmark	Penning	Roskilde/ Nørrejylland	1310–19	MB 342–348
5381.3	Danmark	Penning	Roskilde	1320–29	MB 380-387
5381.4	Danmark	Penning	Roskilde	1310–19	MB 615
5381.5	Danmark	Penning	Ribe	1300–09	MB 627
5381.6	Mainz	Brakteat	Mainz	1419–34	Walter 119
5911.1	Danmark	Sterling	Lund	1400–20	
5911.2	Mecklenburg	Brakteat	-	1400–99?	Sæther 20?
6046.1	Danmark	Penning	Roskilde	1320–29	MB 550-553
6046.2	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
6046.3	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
6046.4	Danmark	Brakteat	-	1400–20	
6046.5	Danmark	Kobbersterling	-	1420–35	
6325.1	Danmark	Penning	Nørrejylland	1310–19	MB 478
6325.2	Danmark	Penning	Nørrejylland	1310–19	MB 519
6325.3	Danmark	Penning	Roskilde	1320–29	MB 550-553
6325.4	Danmark	Penning	Roskilde	1320–29	MB 550-553
6325.5	Danmark	Penning	Roskilde	1310–19	MB 608
6325.6	Danmark	Penning	Ribe	1310–19	MB 619
6325.7	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
6416.1	Danmark	Penning	Slesvig	1290–99	MB 463
6416.2	Danmark	Penning	Roskilde/ Nørrejylland/Ribe?	1330–39	MB 586?

forts. **Fyndförteckning – Kirketomten (tabell 1)**

<i>FP</i>	<i>Land</i>	<i>Typ</i>	<i>Myntort</i>	<i>Präglingsperiod</i>	<i>Katalogreferens</i>
6416.3	Danmark	Penning	Nørrejylland, Ribe	1330–39	MB 581, 602
6416.4	Danmark	Penning	Roskilde	1310–19	MB 615
6416.5	Danmark	Penning	Roskilde	1310–19	MB 615
6416.6	Danmark	Hvid	Malmö	1448–81	
6416.7	Danmark	Hvid	Malmö	1481–1513	
6416.8	Danmark	Hvid	Malmö	1481–1513	
6416.9	Danmark	Hvid	Malmö	1481–1513	
6416.10	Danmark	Skilling	Ribe	1536	
6416.11	Mecklenburg	Brakteat	-	1400–99	

Fyndförteckning – Landsbyn (tabell 1)

<i>FP</i>	<i>Land</i>	<i>Typ</i>	<i>Myntort</i>	<i>Präglingsperiod</i>	<i>Katalogreferens</i>
5155.1	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
5379.1	Danmark	Penning	Roskilde/ Nørrejylland	1320–29	MB 545
5380.1	Danmark	Penning	Roskilde/ Nørrejylland	1320–29	MB 546
5380.2	Danmark	Penning	Nørrejylland	1290–99	MB 433
5380.3	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
5859.1	Danmark	Penning	Nørrejylland	1250–59	MB 90 Var
5859.2	Danmark	Penning	Ribe	1300–09	MB 622
5878.2	Danmark	Penning	Roskilde	1320–29	MB 554
5878.3	Danmark	Søsling	Köpenhamn	1524	G 57B
5879.2	Danmark	Penning	Roskilde	1320–29	MB 403, 594?
5880.2	Danmark	Penning	Roskilde	1280–89	MB 245
5880.3	Danmark	Penning	Nørrejylland	1280–89	MB 423
5880.4	Danmark	Penning	Nørrejylland	1290–99	MB 479
5880.5	Danmark	Penning	Nørrejylland	1330–39	MB 581-82
5880.6	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
5943.1	Danmark	Penning	Slesvig	1290–99	MB 463 Var*
5943.2	Danmark	Brakteat	Næstved./Lund	1400–20	G 5
5943.3	Danmark	Kobbersterling	Lund	1420–29	G 10
5975.1	Danmark	Penning	Roskilde	1320–29	MB 389-90
5976.1	Danmark	Penning	Ribe	1320–29	MB 395-399
5976.2	Danmark	Penning	Nørrejylland	1300–09	MB 442
5976.3	Danmark	Penning	Nørrejylland	1300–09	MB 442
5976.4	Danmark	Penning	Nørrejylland	1310–19	MB 484
5976.5	Danmark	Penning	Slesvig	1290–99	MB 492

forts. **Fyndförteckning – Landsbyn (tabell 1)**

<i>FP</i>	<i>Land</i>	<i>Typ</i>	<i>Myntort</i>	<i>Präglingsperiod</i>	<i>Katalogreferens</i>
5976.6	Danmark	Penning	Roskilde/ Nørrejylland	1320–29	MB 539-41, 543-45
5976.7	Danmark	Penning	Roskilde	1330–39	MB 562
5976.8	Danmark	Penning	Roskilde	1330–39	MB 571
5976.9	Danmark	Penning	Nørrejylland?	1320–29	MB 583-584
5976.10	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
5976.11	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
5976.12	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
5976.13	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
5976.14	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
6331.1	Wismar	Witten	Wismar	1379	Jesse 365
6357.1	Danmark	Penning	Roskilde	1320–29	MB 547-549
6386.1	Danmark	Penning	Nørrejylland	1290–99	MB 430?
6664.1	Danmark	Penning	Roskilde	1280–89	MB 246
6664.2	Danmark	Søsling	Ålborg	1524–25	G 76
6665.1	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
6665.2	Pommern	Vinkenaug	Stettin	Ingen uppgift	Dannenberg 248
7644.1	Danmark	Kobbersterling	-	1420–29	G 7, 10, 14 15
8280.1	Danmark	Penning	Roskilde	1320–29	MB 380-387
8280.2	Danmark	Penning	Roskilde/ Nørrejylland	1320–29	MB 541-46
8280.3	Danmark	Penning	Roskilde	1330–39	MB 571
8280.4	Danmark	Penning	Ribe	1320–29	MB 590-592
8280.5	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
8280.6	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
9106.1	Danmark	Penning	Roskilde	1330–39	MB 571
9106.2	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
10646.1	Danmark	Penning	Roskilde	1320–29	MB 547?
10646.2	Danmark	Kobbersterling	-	1420–29	G 7, 10, 14 15
10646.3	Danmark	Kobbersterling	-	1420–29	G 7, 10, 14 15
10646.4	Danmark	Kobbersterling	-	1420–29	G 7, 10, 14 15
11192.1	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
11607.1	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
12133.1	Danmark	Penning	Roskilde	1290–99	MB 443
12133.2	Danmark	Penning	Roskilde/ Nørrejylland	1320–29	MB 544
12133.3	Danmark	Penning	Ribe	1320–29	MB 587?
12133.4	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
12133.5	Danmark	Søsling	-	1270–1349	MB

forts. **Fyndförteckning – Landsbyn (tabell 1)**

FP	Land	Typ	Myntort	Präglingsperiod	Katalogreferens
12136.2	Danmark	Penning	Slesvig	1250–59	MB 100
12136.3	Danmark	Penning	Roskilde	1310–19	MB 342-348?
12136.4	Danmark	Penning	Nørrejylland	1320–29	MB 352
12136.5	Danmark	Penning	Roskilde	1320–29	MB 415
12136.6	Danmark	Penning	Roskilde	1320–29	MB 415
12136.7	Danmark	Penning	Roskilde	1290–99	MB 453
12136.8	Danmark	Penning	Roskilde	1300–09	MB 515?
12136.9	Danmark	Penning	Ribe	1320–29	MB 590-592?
12139.1	Danmark	Penning	Roskilde	1310–19	MB 486
12139.2	Danmark	Penning	Roskilde/ Nørrejylland	1320–29	MB 547-549
12139.3	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
12139.4	Lübeck	Witten	Lübeck	1530–39	–
13472.1	Danmark	Kobbersterling	-	1420–29	G 7, 10, 14 15
13472.2	Mecklenburg	Brakteat	-	1200–1500	–
13569.1	Danmark	Penning	Nørrejylland	1290–99	MB 428
13569.2	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
13569.3	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
13569.4	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
13569.5	Danmark	Kobbersterling	-	1420–29	G 7, 10, 14 15
13569.6	Danmark	Skilling (Klipping)	Malmö	1518–22	G 42
13672.2	Danmark	Penning	Ribe	1280–89	MB 249
13672.3	Danmark	Penning	Roskilde	1290–99	MB 271
13672.4	Danmark	Penning	Roskilde/ Nørrejylland	1290–99	MB 338
13672.5	Danmark	Penning	Roskilde/ Nørrejylland	1310–19	MB 344
13672.6	Danmark	Penning	Roskilde	1320–29	MB 389
13672.7	Danmark	Penning	Ribe	1300–09	MB 618?
13672.8	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
13672.9	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
13672.10	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB
13672.11	Danmark	Penning	-	1270–1349	MB

* Variant m. DVX (variant präglad av hertigen i Slesvig)

Tabell 1: Fyndförteckningar över fynden i Landsbyn (42 st) och Kirketomten (90 st) i Hjulby. Förteckningarna är sorterade efter FP-nummer (Nationalmuseum, Köpenhamn). Dateringen följer Grønder-Hansen (2000).

Täljandet av mynt i Skandinavien och nordöstra Europa, 900–ca 1100

Jesper Rönnlöf

Den föreliggande undersökningen bygger i grunden på det omfattande arbete som bedrevs under slutet av 1900-talet, särskilt av en numismatiker som Brita Malmer. Under denna period genomgick sekundärbehandling av vikingatida och medeltida mynt en storhetsperiod med flertalet publikationer där de undersökta myntfynden framställdes på ett statistiskt sätt. Denna forskningshistoria har däremot i de flesta fall utgjorts av nationella studier där någon form av överordnad syntes av forskningsresultaten saknats (Moesgaard 2023:132). Med dessa äldre forskningsresultat som grund tillsammans med nyare fynd som sedan dess har blivit tillgängliga för liknande studier har målet med detta arbete varit att statistiskt tillföra fler fynd till en forskningsinriktning som efter millennieskiftet fått minskat intresse. Därigenom syftar artikeln till att ge en översikt över resultaten från tidigare forskningsinsatser om täljandet av mynt.

Artikeln innehåller är en koncentrerad och bearbetad version av författarens masteruppsats inom ämnet vid Stockholms universitet, och fokuserar främst på fynd från Sverige, Danmark och Norge (Rönnlöf 2024:5). Jämförande resultat om fynd

från några platser i Nordöstra Europa ut-
anför Skandinavien förekommer därutöver. Arbetets fokus har varit att se på den kronologiska utvecklingen av täljandet samt skillnaden i täljningsfrekvensen mellan inhemska skandinaviska mynt och utländska engelska och tyska mynt.

Urvalet av fynd i denna undersökning har helt baserats på tidigare studier där täljandet dokumenterades och resultaten varit tillgängligt i en form som möjliggjort statistisk bearbetning. Författaren har inte utfört egna kvantitativa grundundersökningar av några fynd i samband med detta arbete. På grund av begränsningar både i tillgången till källmaterial och tid för genomgång av dessa i ursprungsarbetet ska även de upptagna fynden i arbetet ses som ett urval i sig och inte en fullständig samling av samtliga fynd som har undersökts för täljor. Här har prioriteringen främst varit på skandinaviska fynd tillsammans med tidigare nämnda statistiska grund.

Vad är täljor?

Täljor utgör små skåror eller hugg som skapats genom att en person med hjälp av ett

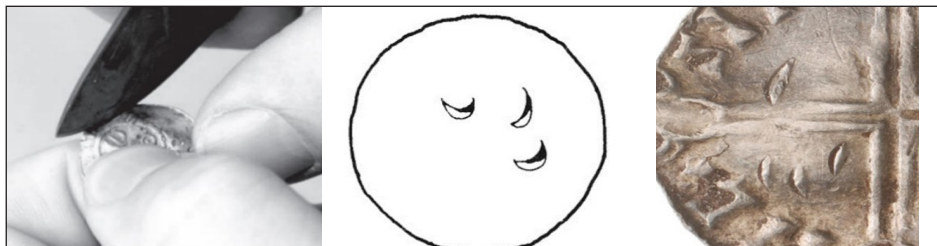

Fig. 1: t.v.: Fotografi som visar hur täljor kan ha utförts (Christoph Kilger 2006:460). m.: Schematisk ritning av täljor (Malmer et. al. 1987:XIX). t.h.: Täljor på ett mynt (SHM:3209844).

vasst redskap, exempelvis en kniv, ristat ytan på ett metallföremål, i detta fall mynt (Fig 1). Inom modern numismatisk forskning råder ännu ingen fullständig konsensus kring syftet med denna praxis under vikingatiden. Både funktionella och symboliska tolkningar har föreslagits (Kilger 2006:464–465; Bogucki 2011:145; Ingvarsson 2020:76; Moesgaard 2011:298–301; Wigg-Wolf 2018:18). Den mest vedertagna teorin, vilket arbetet bakom denna artikel har utgått ifrån, är att täljor främst användes för att testa och verifiera metallinnehållet i föremålet (Malmer et. al. 1987:XVII–XIX; Moesgaard 2023:116–118; Rispling 2004:1, 5–6).

Historisk bakgrund

Under vikingatiden var Europa ekonomiskt uppdelat i två huvudsakliga zoner, separerade av en ungefärlig linje från Nordsjön via Elbefloden mot Svarta havet. I Västeuropa rådde en myntekonomi, karakteriserad av mynt med fastställt värde garanterat av myndigheter (Malmer 2010:12–13). I nordöstra Europa, inklusive Skandinavien, dominerade i stället en viktekonomi där silverinnehållets vikt och kvalitet avgjorde ett föremåls värde, oberoende av dess form och ovan nämnda garanterat värde (Malmer 1985:190–191; Hårdh 2008:97).

För folket i Skandinavien under vikingatiden fanns det därmed ett behov att säkerställa att mynten var av bra kvalitet, mer så för mynt som för folket var främmande. Falskheter eller andra felaktigheter kunna potentiellt förekomma på olika sätt, så som vikten av mynten eller i metallen i sig. I strävan att få bort dåliga mynt saknades inte alternativ som användes. Det mest tydliga felaktigheterna kunna antagligen av den kunnige avfärdas direkt med ögat. Utöver detta kunde mynten vägas och böjas som test, det senare även ett vanligt förekommande inslag vid täljandet av mynt.

På främst de stora mängder islamiska mynt som östergående vikingar förde med sig hem till Skandinavien framkommer även andra typer av tester, så kallade skårar (eng. nicks) (Archibald 2011:51–52; Rispling 2004:4, 1–5). Täljor utgör med andra ord endast en del av testandet av metaller inom det stora fenomen som utgjorde vikingatiden- och tidiga medeltidens silverbehandling i Skandinavien.

Täljandets ursprung kan spåras till de skandinaver som färdades västerut under slutet av 800-talet. Under denna period präglades områdena kring engelska kanalen av en intensiv närvaro och aktivitet av vikingar. Den exakta platsen och tidpunkten för täljandets uppkomst är dock svår att fastställa med säkerhet. Täljade mynt har påträffats i både England och norra Frankrike som deponerats under de sista årtiondena av 800-talet, möjligen som tidigast på 870-talet.

I England, där skandinaver erövrade och bosatte sig i det område som kom att kallas Danelagen, rådde ett instabilt ekonomiskt läge. Flera myntförsämringar förekom i nära följd. Detta tillsammans med att en silvrekonomi etablerades av skandinaverna vid sidan av den redan existerande myntekonomin i England, kan utgöra en lämplig grund för att skandinaverna såg det behövligt att behöva börja kontrollera myntens metallinnehåll (Archibald 2011:61–64; Moesgaard 2023:120–126).

I Frankrike utvecklades inte täljningen på samma sätt som i England. Förekomsten av täljade mynt verkar där främst vara kopplad till resande vikingar. De äldsta kända täljade mynten från Frankrike tillhör typiska lokala depåer, där mynten troligen passerat vikingahänder innan de återförts till frankisk cirkulation och slutligen deponerats av frankiska individer. Det är alltså inga tecken på en utbredd praktik av täljning, och detta förändrades inte heller efter upprättandet av Hertigdö-

met Normandie år 911 där någon motsvarighet till Danelagens silverekonomi aldrig uppstod (Moesgaard 2023:122–125).

Det äldsta kända exemplet på ett täljt mynt i Skandinavien, enligt nuvarande forskning, har hittats i ett danskt fynd från Bjerndrup på Jylland som blev nedlagt tidigast år 910. Eftersom vissa av de täljade mynten i fyndet tillhör typer som aldrig haft någon större cirkulation i England har det tolkats som att några av mynten med största sannolikhet blev täljade i Danmark och inte i England, vilket därav visar att täljandet under en period pågick samtidigt i England och Skandinavien (Coupland 2020: 266, 272; Moesgaard 2023:127–130).

Användning av forskningshistorien som källmaterial

Eftersom detta arbete bygger på tidigare forskning om täljande, uppstår ett metodberoende som begränsar undersökningens möjligheter. Detta beror på hur de enskilda

forskningsinsatserna varit utformade, vad gäller exempelvis syfte, urval av fynd och mynt samt hur resultaten redovisats och bearbetats statistiskt. Dessa variationer påverkar i sin tur förutsättningarna för en övergripande syntes; bland annat vad gäller den kronologiska och geografiska täckningen under 900- och 1000-talet, vilka mynttyper som kunnat inkluderas samt vilka jämförande analyser som är möjliga att utföra mellan olika fyndområden.

För den här artikelns underliggande arbete av täljandets forskningshistoria framträder det tydligt att det förekommer en relativt avsevärd variation i hur exempelvis täljningsfrekvenser har kvantifierats och redovisats. Vissa publikationer erbjuder endast översiktliga eller ofullständiga uppgifter. Andra redovisar data i tabeller med varierande intervall, format eller kategoriseringar, medan ytterligare några presenterar resultaten enbart i linjediagram utan några tydliga och säkra siffror att dra ut ur detta, vilket försvårar vidare statistisk

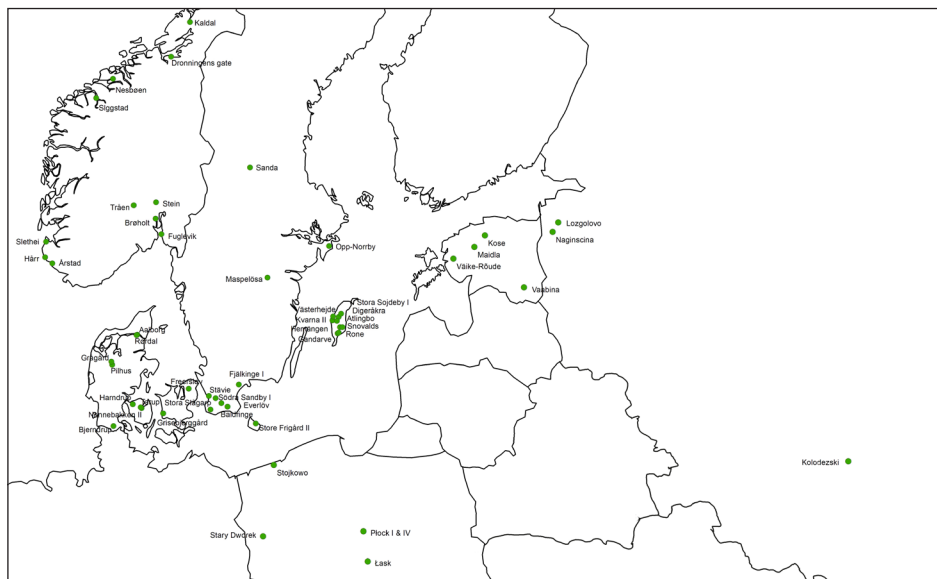

Fig. 2: Spridning av de myntfynd med bestämbara fyndplatser av fynd med täljade mynt i Skandinavien och nordöstra Europa. Kartan är skapad av Ylva Öd på Numismatiska forskningsgruppen.

bearbetning (Rönnlöf 2024:29–30). Därtill varierar klassifikationen av mynt; vissa studier delar upp dem efter myntherre eller ursprungsområde, medan andra enbart använder breda kategorier som ”engelska”, ”tyska” eller ”skandinaviska” (Rönnlöf 2024:8–10).

Med utgångspunkt ur denna undersökning synvinkel blir den centrala punkten i detta vikten av att myntfynd dokumenteras på ett precist och detaljerat sätt, för att möjliggöra en tillförlitlig historisk tolkning. Användningen av forsknings-historiskt material från olika geografiska områden väcker även frågor om representativitet: i vilken utsträckning enstaka fynd eller små urval verkligen speglar

det större myntmaterialet inom en given kontext. Begränsad tillgång till material, exempelvis på grund av språk eller stora olikheter i hur resultatet publiceras kan leda till snedvridna slutsatser. Ett systematiskt och metodiskt arbetssätt är därför avgörande för att successivt bygga en mer komplett förståelse av täljandet.

Undersökning

Täljandet under 900-talet i Skandinavien

Från de skandinaviska fynden har det endast varit danska (inkl. Skåne) och norska fynd som varit möjligt att bearbeta statistiskt, däremot inte fullständigt på samma sätt som senare fynd där antalet täljor på

Fyndplats	tpq	Mynt	Skandinaviska	Europeiska	Islamiska	Referenser
DANMARK						
Bjærndrup	910	79	0%	31%	-	Moesgaard, opublicerat
Grisebjerggård	942	110	0%	19%	-	Moesgaard 2011:300
Nonnebakken II	960	24	0%	100%	0%	Ingvardson 2015:134–135; Ingvardson & Moesgaard 2015:158–161
Stävie	966	13	-	-	15%	Ingvardson 2015:134–135
Rørdal	966	8	-	-	13%	Ingvardson 2015:134–135; Ingvardson & Moesgaard 2015:190–193
Tarup	971	88	-	33%	8%	Ingvardson 2015:134–135; Ingvardson & Moesgaard 2015:178–189
Aalborg	973	23	-	50%	14%	Ingvardson 2015:134–135; Ingvardson & Moesgaard 2015:196–203
Pilhus	975	72	2%	20%	0%	Ingvardson 2015:134–135; Ingvardson & Moesgaard 2015:226–233
Grågård	975	84	0%	31%	7%	Ingvardson 2015:134–135; Ingvardson & Moesgaard 2015:208–225
Baldringe	983	311	1%	26%	22%	Ingvardson 2015:134–135
Södra Sandby I	985	112	7%	69%	77%	Ingvardson 2015:134–135
Harndrup	985	54	4%	0%	-	Ingvardson 2015:134–135; Ingvardson & Moesgaard 2015:162–175
Store Frigård II	996	205	0%	13%	50%	Moesgaard 2006:420–428
NORGE						
Fuglevik	991	19	-	11%	-	Gullbekk 1992:76
Tråen	991	116+	?	100%	?	Skaare 1976:136

Tab. 1: Andelen täljade mynt per ursprung i skandinaviska fynd under 900-talet.

mynten är det primära intresset. I följande tabell presenteras istället den procentuella fördelningen av hur många av de mynten som blivit täljade av det totala bevarade myntmaterialet för skandinaviska, europeiska och islamiska mynt i fynden.

Det mest uppenbara mönstret här är den väldigt tydliga skillnaden i täljandet mellan inhemska mynt som täljades i väldigt låg grad jämfört med utländska mynt som förts in i Skandinavien. Detta mönster visar sig över i stort sett hela fältet, även mellan fynd med relativt stora skillnader i antal mynt bevarade, vilket här kan exemplifieras av fynden Grågård (84 mynt) och Baldringe (311 mynt):

Grågård (tpq:975)	Bevarade mynt	Täljade mynt
Danska mynt	25	0 (0%)
Kontinentala mynt	16	5 (31%)
Islamiska mynt	43	3 (7%)

Källor: Ingvarsson 2015:134–135; Ingvarsson & Moesgaard 2015:208–225

Baldringe (tpq:983)	Bevarade mynt	Täljade mynt
Danska mynt	188	2 (1%)
Europeiska mynt	42	11 (26%)
Islamiska mynt	81	18 (22%)

Källa: Ingvarsson 2015:134–135

Gällande täljningsfrekvensen per mynt i fynden är det över alla fynd ett väldigt få antal täljor att tala om där detta varit möjligt att på något sätt observera. Täljandets explosionsartade både gällande hur många mynt som blev täljade, och hur många täljor som kom att appliceras på ett mynt stod fortfarande för dörren under 900-talet. De bevarade och undersökta mynten från det danska fyndet i Grisebjerggård och de engelska mynten i det norska fyndet i Fuglevik visar exempelvis att inga av de täljade mynten hade mer än 10 täljor:

Grisebjerggård (tpq:942)	0	1–10	11–20	21–30
Engelska	86%	14%	-	-
Magdeburg?	100%	-	-	-
Rhen	84%	16%	-	-
Flandern	71%	29%	-	-
Dorestad?	100%	-	-	-
Skand.	100%	-	-	-
Övriga	100%	-	-	-

Engelska mynt: 14. Magdeburg?: 1. Rhenområdet: 37, Flandrisk mynt: 28, Dorestad?: 4, Skandinaviska mynt: 12, Övriga: 14.

Källa: Moesgaard 2011:300

Fuglevik (tpq:991)	0	1–10	11–20	20+
Engelska	89%	11%	-	-

Engelska: 19. Källa: Gullbekk 1992:76.

Täljandet under 1000-talet i Skandinavien

För att få en form av översiktlig kronologisk presentation av fynden från 1000-talet har detta århundrade delats upp i tre delar om ca 30 år.

1000–1030

Under de första tre decennierna av 1000-talet blir det tydligt att en påtaglig förändring äger rum i fråga om täljandets frekvens i Skandinavien. Andelen otäljade mynt har kraftigt minskat, från att tidigare ha utgjort en klar majoritet i fynden, till att i flera fall nu ligga under 10 %. De flesta täljda mynt uppvisar ett relativt lågt antal täljor (1–10), men i flera fynd förekommer även en betydande andel med 11–20 täljor, vilket tyder på en ökande intensitet i bruket av täljning.

Det myntmaterial som sticker ut mest i denna kontext är de norska fynden, där endast engelska mynt analyserats för täljor. Även om andelen otäljade exemplar har

	DK	NORGE*							SVERIGE
	Everlöf	Sløgstad	Kaldal	Hårr	Slethei	Stein	Nesboen	Årstad	Hemången
Tpq	1014	1002	1002	1017	1018	1023	1023	1029	1024
Mynt	355	21	32	98	197	18	106	612	245
0 täljor	10%	-	3%	19,5%	41%	17%	51%	38%	2%
1–10	69%	24%	91%	53%	59%	56%	32%	49%	65%
11–20	16%	57%	3%	15,5%	-	22%	15%	10%	29%
21–30	3%	-	-	-	-	-	-	-	4%
31–40	1%	-	-	-	-	-	-	-	-
41–50	-	-	-	-	-	-	-	-	-
51–60	-	-	-	-	-	-	-	-	-
61–70	-	-	-	-	-	-	-	-	-
71–80	-	-	-	-	-	-	-	-	-
81–90	-	-	-	-	-	-	-	-	-
91–100	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Okänt	-	19%*	3%*	12%*	0,5%*	5%*	2%*	3%*	-
Ref.	Leimus 1990:202– 204	Gullbekk 1992:66, 76.	Gullbekk 1992:66, 76.	Gullbekk 1992:66, 76	Gullbekk 1992:67, 76.	Gullbekk 1992:67, 76	Gullbekk 1992:67, 76	Gullbekk 1992:67, 76	Malmer 1985b:53– 54

Tab. 2: Engelska mynt i fynd under perioden 1000–1030 i Skandinavien. *Täljor i de norska fynden dokumenterades endast upp till 20 och därefter en kategori för 20+ täljor. Dessa registreras här som okänt.

	DANMARK	SVERIGE	
	Everlöf	Digeråkra	Hemången
Tpq	1014	1002	1024
Mynt	443	770	462
0 täljor	8%	30%	7%
1–10	66%	39%	46%
11–20	21%	20%	35%
21–30	4%	10%	9%
31–40	1%	1%	2%
41–50	-	-	-
51–60	-	-	-
61–70	-	-	-
71–80	-	-	-
81–90	-	-	-
91–100	-	-	-
Referenser	Leimus 1990:202–204	Malmer 1985b:53–54	Malmer 1985b:53–54

Tab. 3: Tyska mynt i fynd under perioden 1000–1030 i Skandinavien.

	DANMARK	SVERIGE
	Everlöf	Hemången
Tpq	1014	1024
Mynt	82	34
0 täljor	4%	-
1–10	82%	65%
11–20	10%	21%
21–30	5%	15%
31–40	-	-
41–50	-	-
51–60	-	-
61–70	-	-
71–80	-	-
81–90	-	-
91–100	-	-
Referenser	Leimus 1990:202–204	Malmer 1985b:53–54

Tab. 4: Skandinaviska mynt i fynd under perioden 1000–1030 i Skandinavien.

minskat påtagligt, så ligger de flesta fynden fortfarande kvar på relativt höga nivåer. Intressant nog visar de tidigaste norska fynden från denna period en väldigt låg andel otäljade mynt. Fynden i Sløgstad hade inte ett enda otäljat mynt bland det bevarade myntmaterialet medan mynten från Kaldal-fyndet med samma tpq-datering utgjordes av 3% otäljade mynt. De senare fynden i Nesbøen och Årstad å andra sidan ligger kring ca 50–40% otäljade mynt.

Det begränsade antalet fynd från denna periodsintervall i Danmark och Sverige, samt att endast engelska mynt analyserats i Norge, gör det svårt att avgöra om täljningsfrekvensen skiljer sig systematiskt mellan olika mynttyper. Det som dock står helt klart är att även de inhemska skandinaviska mynten i hög grad täljs under denna period. I det svenska fyndet i Hemängen är det exempelvis endast de skandinaviska mynten som helt saknar exemplar utan täljor.

1031–1060

Under perioden 1031–1060 har täljandet i Skandinavien överlag nått en högre nivå. Det råder en påtaglig minskning av otäljade mynt i fynden. I de två svenska fynden visar både engelska, tyska och inhemska skandinaviska mynt en mycket låg andel otäljade exemplar: i samtliga fall ned kring 1–2 %. Den klart vanligaste täljningsintensiteten är fortfarande 1–10 täljor med en betydande andel mynt med 11–20 täljor. Det begränsade svenska materialet visar här en minimal skillnad där de utländska engelska och tyska mynten: även om andelen otäljade mynt är jämförbar med de skandinaviska, så har de utländska mynten en något högre täljningsintensitet, det vill säga fler täljor per mynt

Likt föregående tidsintervall sticker mynten i det norska fyndet ut i jämförelse med de andra. I fyndet från Brøholt uppgår andelen otäljade engelska mynt till 38 %, vilket är en mycket högre nivå än i samtida svenska fynd.

	NORGE	SVERIGE	
	Brøholt	Gandarve	Sanda
Tpq	1050	1047	1057
Mynt	56	212	101
0 täljor	38%	2%	1%
1–10	49%	73%	64%
11–20	10%	21%	31%
21–30	-	3%	3%
31–40	-	1%	1%
41–50	-	-	-
51–60	-	-	-
61–70	-	-	-
71–80	-	-	-
81–90	-	-	-
91–100	-	-	-
Okänt	3%	-	-
Referenser	Gullbekk 1992:76	Malmer 1985b:53–54	Malmer 1985b:53–54

Tab. 5: Engelska mynt i fynd under perioden 1031–1060 i Skandinavien.

	SVERIGE	
	Gandarve	Sanda
Tpq	1047	1057
Mynt	417	1135
0 täljor	1%	1%
1–10	51%	64%
11–20	31%	25%
21–30	12%	8%
31–40	4%	2%
41–50	1%	-
51–60	-	-
61–70	-	-
71–80	-	-
81–90	-	-
91–100	-	-
Referenser	Malmer 1985b:53–54	Malmer 1985b:53–54

Tab. 6: Tyska mynt i fynd under perioden 1031–1060 i Skandinavien.

	SVERIGE	
	Gandarve	Sanda
Tpq	1047	1057
Antal mynt	29	45
0 täljor	3%	-
1–10	69%	69%
11–20	28%	22%
21–30	-	9%
31–40	-	-
41–50	-	-
51–60	-	-
61–70	-	-
71–80	-	-
81–90	-	-
91–100	-	-
Referenser	Malmer 1985b:53–54	Malmer 1985b:53–54

Tab. 7: Skandinaviska mynt i fynd under perioden 1031–1060 i Skandinavien.

1061–1100

Under perioden 1061–1100 fortsätter täljning att vara ett genomgående inslag i det undersökta myntmaterialet och visar, särskilt i det svenska myntmaterialet, en tydlig ökning och intensifiering av täljandet. Detta gäller framförallt täljandet av de tyska mynten, som bland de svenska myntfynden (samtliga från Gotland) generellt blivit klart mer täljade än både de engelska och skandinaviska mynten som håller kvar liknande mönster som från tidigare perioder under 1000-talet.

De två danska fynden visar helt olika resultat. De tyska mynten i Fjälkingefyndet från Skåne uppvisar mönster liknande de i de gotländska fynden. Fyndet i Freerslev, med en tpq-datering nära i tid till fyndet i Fjälkinge, visar däremot en tydlig tillbakagång av täljandet, särskilt vad gäller de skandinaviska mynten. Denna minskning har i den numismatiska forskningen tolkats som en följd av en viktig mynthistorisk vändpunkt i Danmark med stor påverkan på täljandet.

Vid nedläggandet av denna skatt hade den inhemska danska produktionen av mynt med garanterat värde tagit fart, vilket började ersätta de utländska myntens dominans i myntcirkulationen, och därmed minska behovet av att testa mynten. De danska mynten utgörs till stor del av yngre exemplar med mycket låg förekomst av täljningar och annan sekundär behandling. I kontrast till detta var de äldre danska mynten samt de fåtal utländska generellt betydligt mer testade, vilket tydligt illustrerar den ekonomiska och silverhanteringsmässiga övergångsfas som Freerslevfyndet representerar (Moesgaard 2014:20, 25–29). Att fyndet i Fjälkinge uppvisar en så stor andel utländska mynt har i forskningen tolkats som en konsekvens av bristande kunglig kontroll i det danska rikets periferi, där dominansen av inhemska mynt ännu inte hade fått fullt genomslag i cirkulationen (Ingvardson 2016:149; Moesgaard 2017:109). Detta skulle då också kunna förklara de helt olika täljningsmönstren.

	DANMARK	SVERIGE	
	Freerslev	Snovalds	Stora Söjdeby
Tpq	1065	1085?	1089
Antal mynt	2	77	737
0 täljor	-	-	1%
1–10	-	69%	50%
11–20	-	23%	36%
21–30	100%	8%	10%
31–40	-	-	2%
41–50	-	-	1%
51–60	-	-	-
61–70	-	-	-
71–80	-	-	-
81–90	-	-	-
91–100	-	-	-
Referenser	Moesgaard 2014:26–29	Leimus 1990:202–204	Leimus 1990:202–204

Tab. 8: Engelska mynt i fynd under perioden 1061–1100 i Skandinavien

	DANMARK		SVERIGE			
	<i>Freerslev</i>	<i>Fjälkinge</i>	<i>Maspelösa</i>	<i>Kvarna II</i>	<i>Snovalds</i>	<i>Stora Sojdeby II</i>
Tpq	1065	1068	1066	1085	1085?	1089
Antal mynt	6	153	133	506	956	1365
0 täljor	17%	7%	2%	0,5%	-	2%
1–10	33%	25%	33%	22%	-	40%
11–20	33%	25%	22%	29%	25%	33%
21–30	17%	24%	18%	22%	29%	18%
31–40	-	10%	11%	15%	21%	5%
41–50	-	3%	5%	7%	14%	2%
51–60	-	3%	6%	3%	7%	-
61–70	-	3%	3%	1%	3%	-
71–80	-	1%	-	0,5%	1%	-
81–90	-	-	-	-	-	-
91–100	-	-	-	-	-	-
Referenser	Moesgaard 2014:25–29	Leimus 1990:202–204	Malmer 1985a:192	Leimus 1990:202–204	Leimus 1990:202–204	Leimus 1990:202–204

Tab. 9: Tyska mynt i fynd under perioden 1061–1100 i Skandinavien.

	DANMARK	SVERIGE	
	<i>Freerslev</i>	<i>Snovalds</i>	<i>Stora Sojdeby</i>
Tpq	1065	1085?	1089
Antal mynt	47	38	737
0 täljor	40%	-	-
1–10	58%	68%	54%
11–20	2%	29%	13%
21–30	-	3%	1%
31–40	-	-	1%
41–50	-	-	-
51–60	-	-	-
61–70	-	-	-
71–80	-	-	-
81–90	-	-	-
91–100	-	-	-
Referenser	Moesgaard 2014:26–29	Leimus 1990:202–204	Leimus 1990:202–204

Tab. 10: Skandinaviska mynt i fynd under perioden 1061–1100 i Skandinavien.

Heterogena och homogena myntsammansättningar. Exempel från Bornholm

Fyndmaterialet från Bornholm erbjuder ett bredare kronologiskt perspektiv och visar tydligt hur graden av mynttestning skiljer sig mellan olika mynttyper. Gitte Tarnow Ingvardson har i sin studie av bornholmska silverskatter från perioden ca 850–1150 undersökt förekomsten av proberingsspår på de mynt som ingår i fynden. Dessa spår, som inkluderar täljningar men även andra former av märken, redovisas samlat som ”märken” (Ingvardson 2020:124).

Fördelningen av antalet täljor specificerar inte mer än 5+ täljor, vilket i förhållande till en jämförelse med den tidigare fyndgenomgången är mycket lågt och problematiskt, då det inte fångar upp de högre marginalkategorierna för antalet täljor. Resultaten visar trots det ändå att de tyska mynten varit mest utsatta för testning: hela 45 % av dessa bär spår av mer än fem märken, medan endast 11 % är helt utan sådana

	<i>TYSKA</i>	<i>ENGELSKA</i>	<i>SKANDINAVISKA</i>
0 märken	430 (11%)	601 (34,5%)	56 (14%)
1 märken	334 (8%)	153 (9%)	27 (6,7%)
2–5 märken	1442 (36%)	504 (29%)	178 (44,6%)
Mer än 5 märken	1802 (45%)	480 (27,5%)	138 (34,5%)
Totalt antal mynt	4008	1738	399

Tab. 11. Fördelning av "märken" på mynt från fynd på Bornholm under perioden 850–1150.

Källa: Ingvardson 2020:124.

spår. I kontrast till detta uppvisar de engelska mynten en klart högre andel otestade exemplar (34,5 %) och en betydligt lägre andel med mer än fem märken (27,5 %). De skandinaviska mynten – även om de är färre till antalet – uppvisar ett testningsmönster som närmar sig det tyska, med 34,5 % av mynten märkta med mer än fem märken och endast 14 % helt utan.

Denna skillnad tolkas av Ingvardson som ett resultat av myntens olika kvalitetsmässiga egenskaper: de engelska mynttyperna var mer homogena och välpräglade, vilket kan ha inneburit en större tilltro till deras metallvärde och därmed minskat behovet av testning. De tyska och skandinaviska mynten däremot, med en mer heterogen prägling och metallhalt, krävde oftare provtagning för att kontrollera innehållet (Ingvardson 2020:125).

Kort om täljandet av yngre och äldre mynttyper

En annan intressant aspekt av täljning är dess möjliga samband med myntens ålder inom respektive fynd. Enligt teorin om täljning som en metod för att testa metallens kvalitet skulle det vara rimligt att anta att ett mynt generellt får fler täljor ju längre det cirkulerar, eftersom det då genomgår fler transaktioner. I det här arbetet har ingen detaljerad analys av detta samband kunnat genomföras, men vissa enskilda studier har behandlat frågan. Ett exempel är Svein Gullbekks undersökning av eng-

elska mynt i norska fynd från perioden, vilken både indikerar en möjlig korrelation mellan myntens ålder och graden av täljning, samt lyfter fram svårigheter som gör ett sådant samband svårtolkat utan vidare analys.

Gullbekks studie visar att de yngsta engelska mynttyperna i de undersökta norska fynden generellt är betydligt mindre täljade, med i vissa fall stora delar av mynt utan några täljor, vilket är förenligt med teorin om testning. Samtidigt noterar han att bland de mynt som faktiskt blivit täljade, varierar antalet täljor kraftigt – från endast några få upp till över 20, vilket var den övre statistiska gränsen i hans undersökningen. Denna spridning liknar den som förekommer hos äldre mynttyper (Gullbekk 1992:65–70).

Som exempel lyfter han sedan fram Ethelred II-mynt från de norska fynden i Hårr (1017) och Brøholt (1050), med över 30 års mellanrum mellan fyndens deponering. Enligt testhypotesen borde Ethelred-mynten i det äldre Hårrfyndet vara mer täljade än motsvarande mynt i det yngre Brøholtfyndet. I praktiken visar dock resultatet det motsatta: mynten i Brøholtfyndet har generellt färre täljor, trots att de bör ha cirkulerat under längre tid (Gullbekk 1992:67, 69–70). Detta belyser den komplexitet som kännetecknar täljningsfenomenet ur ett vetenskapligt perspektiv, och understryker behovet av vidare, mer detaljerade analyser för varje enskilt fynd för att öka förståelsen i frågan.

	<i>ESTLAND</i>	<i>POLEN</i>
	<i>Vaabina</i>	<i>Sary Dworek</i>
Tpq	1011	1017
Antal mynt	102	96
0 täljor	23%	4%
1–10	66%	64%
11–20	12%	30%
21–30	-	1%
31–40	-	1%
41–50	-	-
51–60	-	-
61–70	-	-
71–80	-	-
81–90	-	-
91–100	-	-
Referenser	Leimus 1990:202–204	Malmer 1985b:53–55

Tab. 12: Engelska mynt i fynd under perioden 1000–1030 i Nordöstra Europa.

Täljandet i Nordöstra Europa

1000–1030

Genom arbetet av bland annat Brita Malmer, som inte bara undersökte svenska fynd utan även från flera utländska platser, tillsammans med liknande forskning från andra forskare är det möjligt att sätta det skandinaviska resultatet av täljandet i jämförelse med fynd från platser utanför Skandinavien.

Från det tidiga 1000-talet utgörs detta av estländska och polska fynd. Resultaten från fyndens undersökta myntmaterial visar överlag väldigt tydliga skillnader mellan fynden från dessa två regioner. Medan nästan en fjärdedel (23 %) av de engelska mynten i Vaabina är utan täljningar, är motsvarande andel i Sary Dworek endast 4 %. Detta pekar på en betydligt högre grad av testning i det polska fyndet.

När det sedan dock kommer till de tyska mynten visar de estländska fyndet från Vaabina ett väldigt liknande mönster i jäm-

	<i>ESTLAND</i>		<i>POLEN</i>		
	<i>Vaabina</i>	<i>Väike-Rõude</i>	<i>Plock</i>	<i>Plock IV</i>	<i>“Poland”</i>
Tpq	1011	1017	1006	1006	1012
Antal mynt	41	72	51	213	47
0 täljor	27%	6%	61%	63%	13%
1–10	68%	53%	29%	25%	43%
11–20	5%	30%	6%	6%	27%
21–30	-	8%	2%	5%	13%
31–40	-	1%	-	1%	4%
41–50	-	1%	2%	3%	-
51–60	-	-	-	-	-
61–70	-	-	-	-	-
71–80	-	-	-	-	-
81–90	-	-	-	-	-
91–100	-	-	-	-	-
Referenser	Leimus 1990:202–204	Leimus 1990:202–204	Malmer 1985b:53–55	Malmer 1985b:53–55	Malmer 1985b:53–55

Tab. 13: Tyska mynt i fynd under perioden 1000–1030 i Nordöstra Europa.

förelse med hur de engelska mynten täljdes. De polska fynden från Plock sticker däremot tvärt emot ut med sina höga andelar otäljade tyska mynt (61–63 %), vilket kontrasterar starkt mot det engelska materialet från Sary Dworek, där täljningen var mycket vanlig.

1031–1060

I det polska materialet är andelen otäljade engelska mynt mycket låg, medan de ryska fynden från Lozgolovo och Kolodezski visar betydligt högre andelar otäljade mynt. Dessa siffror står i stark kontrast till samtida svenska fynd som Gandarve (tpq 1047) och Sanda (tpq 1057), där endast 2% respektive 1% av de engelska mynten saknar täljor.

För de tyska mynten är skillnaden mellan polska och ryska fynd minst lika tydligare. I de polska fynden är andelen otäljade tyska mynt 8% respektive 17%. I de ryska

	RYSSLAND		
	Lozgolovo	Naginscina	Kolodezski
Tpq	1039	1059	1059
Antal mynt	23	96	65
0 täljor	35%	39%	18%
1–10	57%	52%	68%
11–20	4%	6%	14%
21–30	-	3%	-
31–40	4%	-	-
41–50	-	-	-
51–60	-	-	-
61–70	-	-	-
71–80	-	-	-
81–90	-	-	-
91–100	-	-	-
Referenser	Malmer 1985a:191–192	Malmer 1985a:191–192	Malmer 1985a:191–192

Tab. 14: Engelska mynt i fynd under perioden 1031–1060 i Nordöstra Europa.

fynden däremot är mer än hälften av de undersökta mynten otäljade.

Intressant nog visar de ryska fynden att engelska mynt tenderar att vara mer täljade än tyska mynten, vilket är omvänt mot vad som ses i vissa svenska fynd. I Gandarve och Sanda, de enda samtida svenska fynd där både engelska och tyska mynt är undersökta, är nästan samtliga mynt, oavsett ursprung täljade. Därutöver antyder täljningsintensiteten per mynt att de tyska mynten där är mer bearbetade än de engelska. En möjlig förklaring till detta omvända förhållande i Ryssland föreslogs av Brita Malmer bero på att de tyska mynten kan ha importerats direkt från kontinenten, medan de engelska kan ha cirkulerat genom Skandinavien där de blivit täljade innan de nådde Ryssland, mer undersökta fynd behövs för att utöka denna förståelse (Malmer 1985a:192).

	POLEN		RYSSLAND	
	Maniów	Łask	Lozgolovo	Kolodezski
Tpq	1034	1039	1039	1059
Antal mynt	51	54	46	292
0 täljor	8%	17%	50%	52%
1–10	31%	29%	44%	38%
11–20	31%	26%	4%	8%
21–30	20%	17%	2%	1,5%
31–40	10%	9%	-	-
41–50	-	-	-	-
51–60	-	2%	-	-
61–70	-	-	-	0,5%
71–80	-	-	-	-
81–90	-	-	-	-
91–100	-	-	-	-
Referenser	Malmer 1985b: 53–55	Malmer 1985b: 53–55	Malmer 1985a: 191–192	Malmer 1985a: 191–192

Tab. 15: Tyska mynt i fynd under perioden 1031–1060 i Nordöstra Europa.

	ESTLAND	
	<i>Maidla</i>	<i>Kose</i>
	1066	1121
Antal mynt	143	167
0 täljor	11%	6%
1–10	63%	65%
11–20	20%	22%
21–30	4%	6%
31–40	2%	1%
41–50	-	-
51–60	-	-
61–70	-	-
71–80	-	-
81–90	-	-
Referenser	Leimus 1990: 202–204	Leimus 1990: 202–204

Tab. 16: Engelska mynt i fynd under perioden 1061–1100 (1121) i Nordöstra Europa.

1061–1100 (1121)

För den avslutande perioden 1061–1100 (inkl. Kosefyndet med tpq 1121) är det tre fynd som har undersökts; Maidla och Kose i Estland och Retzwowfyndet från Lettland med en okänd exakt fyndplats. De estländska fynden uppvisar mycket likartade mönster med avseende på täljning både vad gäller de engelska och tyska mynten. De tyska mynten verkar däremot ha blivit mer täljade generellt än de engelska när det kommer till täljningsfrekvensen per mynt. Det lettiska Retzwowfyndet är det som sticker ut absolut mest med sitt oerhört låga inslag av täljade mynt, vilket snarare påminner om mönstret i 900-talets skandinaviska fynd. Detta kan möjligen förklaras med att mynten cirkulerade en väldigt kort stund i området innan det till slut deponerades vid sin fyndplats, alternativt att folket i nuvarande Lettland inte hade en etablerad praktik att tälja mynt.

Sammantaget visar fynden från perioden 1061–1100 att ingen väldigt omfattande

	ESTLAND		LETTLAND
	<i>Maidla</i>	<i>Kose</i>	<i>Retzwowfyndet</i>
Tpq	1066	1121	1068
Antal mynt	865	1440	228
0 täljor	8%	5%	88%
1–10	42%	54%	11%
11–20	23%	23%	1%
21–30	13%	10%	-
31–40	6%	4%	-
41–50	3%	2%	-
51–60	2%	1%	-
61–70	1%	1%	-
71–80	-	-	-
81–90	1%	-	-
91–100	-	-	-
Referenser	Leimus 1990: 202–204	Leimus 1990: 202–204	Leimus 1990: 202–204

Tab. 17: Tyska mynt i fynd under perioden 1061–1100 (1121) i Nordöstra Europa.

förändring i täljandet sker i Estland under denna tid, varken för engelska eller tyska mynt. Det estländska materialet uppvisar visserligen tecken på viss ökning i antalet täljor över tid, särskilt för tyska mynt, men kärnmönstret förblir i stort sett konstant. Andelen otäljda mynt och mynt med 1–10 täljor är stabilt hög under hela perioden.

För det polska myntmaterialet finns även en ytterligare samling på 54 engelska mynt som Brita Malmer undersökte under besök hos olika museisamlingar i Warszawa, Łódź och Berlin. Samtliga mynt tillhörde dock de systematiska samlingarna och saknade därför någon form av proveniens. Enligt Malmer själv tillhörde med största sannolikhet mynten 11 olika polska fynd. Mynten var av typer från Ethelred II till Edvard Bekännarens regeringstider (978–1066) (Malmer 1985b:52) (tab. 18)

Utan mer specifik information om vare sig dateringar och fyndplatser blir det problematiskt att försöka sätta in dessa mynt i

	0	1–10	11–20	21–30	31–40	41–50
Engelska	6%	48%	35%	11%	-	-

Tab. 18: 11 polska fynd (987–1066). Engelska mynt: 54. Källa: Malmer 1985b:53–55

denna undersöknings kronologiska genomgång då den övergår flera av perioderna. Istället blir det endast möjligt att göra generella observationer. Det blir här tydligt att en väldigt låg andel av de engelska mynten är otäljade. Detta resultat, med ett lågt antal otäljade mynt och en koncentration runt 1–20 täljor per mynt liknar mönstret hos det enda andra fynden från Polen med engelska mynt, Sary Dworek (1017) (tab. 12).

Avslutande diskussion

Skillnader mellan myntgrupper

De svenska fynden visar att andelen otäljade mynt är genomgående låg och relativt jämn mellan tyska, engelska och skandinaviska mynt, vilket indikerar att samtliga grupper utsattes för täljning. Däremot skiljer sig täljningsfrekvensen per mynt, där framför allt de tyska mynten uppvisar den högsta intensiteten. Detta framgår tydligt i fynd från Gandarve, Sanda, Maspelösa och särskilt Snovalds. Skandinaviska mynt uppvisar generellt en liknande täljningsprofil som de engelska, vilket särskilt bekräftas av fyndet i Snovalds, men även i Hemängen och Gandarve.

I det vikingatida Danmark visar 900-talsfynden en tydlig skillnad: utländska mynt täljdes i betydligt högre grad än inhemska. Detta kan indikera en lägre tillit till främmande mynt. Under 1000-talet är endast tre danska fynd individuellt analyserade, vilka visar att tyska mynt täljdes mer frekvent. Till skillnad från 900-talet täljs då även skandinaviska mynt i högre grad, vilket exempelvis framgår av Everlövvsskatten där de inhemska mynten har lägst andel otäljade exemplar. Gitte Tarnow Ingvarsons studie av de bornholmska fynden bekräftar detta

mönster, där skandinaviska mynt i hög grad påminner om de tyska, medan de engelska – med sin homogena prägling – i större utsträckning förblev otäljade. Intressant nog visar Everlövvfyndet en avvikelse: där är täljningsmönstret för tyska och engelska mynt mycket likartat. Ytterligare studier krävs för att klargöra dessa skillnader.

I Norge saknas möjligheter till jämförande data mellan skandinaviska, tyska och engelska mynt eftersom tillgänglig forskning endast analyserat engelska mynt på ett statistiskt sätt. Täljningsgraden på engelska mynt varierar kraftigt mellan fynden.

Utanför Skandinavien finns flera intressanta resultat. De ryska fynden visar ett motsatt mönster än de generella inom Skandinavien: där har engelska mynt täljts mer än tyska. Brita Malmer har föreslagit att detta kan bero på cirkulationsvägar, där engelska mynt först passerat Skandinavien innan de nådde Ryssland. Ytterligare forskning krävs för att undersöka detta vidare.

I Estland är fördelningen mellan engelska och tyska mynt relativt jämn, särskilt vad gäller andelen otäljade mynt. Däremot visar fynden i Maidla och Kose att tyska mynt har högre täljningsfrekvens, vilket gör det estländska materialet likt vissa svenska fynd, såsom Hemängen och Stora Sojdeby.

I Polen finns inga fynd där både engelska och tyska mynt analyserats parallellt. En viss jämförelse är ändå möjlig mellan de engelska mynten i Sary Dworek och de tyska mynten i andra samtida fynd. Här framgår att andelen täljade engelska mynt är högre, men täljningsfrekvensen per mynt är högre för de tyska. Även här finns ett tydligt behov av ytterligare forskning för att komplettera det begränsade materialet.

Undersökningen visar en tydlig kronologisk utveckling där förekomsten av täljningar successivt ökar över tid, både inom och utanför Skandinavien. Denna utveckling är mest påtaglig i de skandinaviska fynden, där 900-talsmaterialet uppvisar låg täljningsfrekvens, medan andelen otäljade mynt under 1000-talet gradvis minskar och högre täljningskategorier blir allt vanligare. Detta är särskilt tydligt i det svenska materialet, medan det danska endast antyder en liknande tendens. I Norge varierar täljningsfrekvensen kraftigt mellan fynden, vilket i sig utgör en intressant aspekt av den kronologiska bilden. Det bör samtidigt understrykas att analysen begränsas av fyndens dokumentationsgrad: det svenska materialet från 1000-talet är mest representerat, medan de danska fynden är färre och det norska ofta bristfälligt dokumenterat.

Utanför Skandinavien är utvecklingen långsammare. De tre ryska fynden visar en övervägande andel mynt med 0–10 täljor, utan tydlig förändring över tid. Endast i Kolodezskifyndet finns en notabelt låg andel otäljade engelska mynt, men i övrigt är variationerna små. Estland uppvisar visserligen viss skillnad mellan det tidiga fyndet i Vaabina och senare fynd, men mönstret är överlag svagt förändrat mellan 1017–1121, med undantag för några kraftigt täljda exemplar i Maidlafyndet. I Polen ses en tydlig minskning av andelen otäljade mynt – från över 60 % i de tidiga fynden i Plock till 5–20 % i senare fynd – men den fortsatta utvecklingen i täljningsnivåer är mer oskarp och liknar snarare mönstren i Estland och Ryssland.

Sammantaget är täljningens utveckling mest framträdande i Skandinavien, framför allt i Sverige, utifrån det tillgängliga material som denna undersökning bygger på. Skillnaden i hur snabbt täljandet utvecklas inom Skandinavien jämfört med i nordöstra

Europa kan antyda att praktiken aldrig fick samma breda genomslag där. Det är även möjligt, såsom Malmer föreslår i fråga om de ryska fynden, att vissa mynt först cirkulerade i Skandinavien innan de nådde östliga områden. För att öka klarheten i denna fråga, liksom i förståelsen av täljandets utveckling i stort, både kronologiskt och geografiskt – krävs att fler fynd undersöks.

Källmaterialet

Undersökningen, liksom dess analyser och tolkningar, bör förstås i ljuset av att det endast är ett begränsat antal fynd som studerats – särskilt i relation till den omfattande period som omfattas (ca 900–1100). De ryska fynden täcker endast ett par decennier i mitten av 1000-talet, de svenska fynden är samtliga från 1000-talet, medan de danska i huvudsak tillhör 900-talet, med endast tre från 1000-talet. För de norska fynden har det däremot endast varit möjligt att få någorlunda god statistisk information om de engelska mynten. Det är därmed tydligt att ytterligare forskning kring täljande i fler fynd – såväl inom som utanför Skandinavien – är nödvändig för att uppnå en mer heltäckande bild.

För det svenska materialet är dessutom den geografiska spridningen snedfördelad, med en klar dominans av gotländska fynd jämfört med fynd från fastlandet (se fyndkartan), och där de skånska fynden räknas till det danska fyndmaterialet. Exempelvis saknas bland annat helt fynd från Finland från undersökningen. Detta är en följd av att undersökningen har baserats på tidigare forskning och anpassats därefter. Det finns därför goda möjligheter till vidare studier inom ämnet. CNS-serien över svenska vikingatida myntfynd utgör i detta sammanhang en ovärderlig grund, både för att inkludera nyare fynd och för att komplettera material som hittills endast delvis analyserats.

Referenser

- Archibald, Marion, 2011. *Testing. The Cuerdale Hoard and Related Viking-Age Silver and Gold from Britain and Ireland in the British Museum*. J. Graham-Campbell (red.) British Museum Research Publication, 185, The British Museum, London, 51–64.
- Bogucki, Mateusz, 2011. *The Use of Money in the Slavic Lands from the Ninth to Eleventh Century: The Archaeological/Numismatic Evidence*. I: Graham-Campbell, James, Sindbæk, Søren Michael & Williams, Gareth (red.), *Silver Economies, Monetization and Society in Scandinavia, AD 800–1100*. Aarhus, Aarhus University Press, 133–152.
- (CNS=). *Corpus Nummorum Saeculorum IX–XI qui in Suecia reperti sunt*. Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien & Numismatiska forskningsgruppen, Stockholm, 1975–.
- Coupland, Simon, 2020. *A Second Supplement to the Checklist of Carolingian Coin Hoards, 751–987*. I: *Numismatic Chronicle*, 180, 259–286.
- Gullbekk, Svein Harald, 1992. *Some Aspects of Coin Importation to Norway and Coin Circulation in the Late Viking Age*. I: *Nordisk Numismatisk Årsskrift*, 1991, 63–87.
- Hårdh, Birgitta, 2008. *Hacksilver and Ingots*. I: Skre, Dagfinn (red.) *Means of Exchange: Dealing with Silver in the Viking Age*. Århus, Århus University Press, 95–118.
- Ingvardson, Gitte Tarnow, 2015. *Traces of Use*. I: Moesgaard, Jens Christian (red.) *King Harold's Cross Coinage: Christian Coins for the Merchants of Haithabu and the King's Soldiers*. Publications from the National Museum 20:2, Jelling Series, Odense, 127–138.
- Ingvardson, Gitte Tarnow, 2016. *Et sted midt imellem: Svend Estridsen og 1000-tallets mønthistorie*. I: Lasse C.A. Sonne & Sarah Croix (red.), *Svend Estridsen*. University of Southern Denmark Studies in History and Social Sciences, vol. 528, s. 135–159.
- Ingvardson, Gitte Tarnow, 2020. *Vikingeskattenes mennesker: bornholmske sølvskatte som aktører i det økonomiske, sociale, kulturelle og symbolske felt fra ca. 850–ca. 1150*. Doktorsavhandling, Københavns Universitet, Det Humanistiske Fakultet.
- Ingvardson, Gitte Tarnow & Moesgaard, Jens Christian, 2015. *Catalogue of Hoards, c. 958–987, Denmark, Present Borders Except Bornholm*. I: Moesgaard, Jens Christian (red.) *King Harold's Cross Coinage: Christian Coins for the Merchants of Haithabu and the King's Soldiers*. Publications from the National Museum 20:2, Jelling Series, Odense, 141–235.
- Kilger, Christoph, 2006. *Silver Handling Traditions During the Viking Age: Some Observations and Thoughts on the Phenomenon of Pecking and Bending*. I: Cook, Barrie & Williams, Gareth (red.) *Coinage and History in the North Sea World c. 500–1250. Essays in Honour of Marion Archibald*. Brill, Leiden, Boston, 449–465.
- Leimus, Ivar, 1990. *Probemarken auf den Münzen der wikingerzeitlichen Schatzfunde Estlands*. I: Sigtuna Symposium on Viking-Age Coinage. Sigtuna Papers: Proceedings of the Sigtuna Symposium on Viking-Age Coinage 1–4 June 1989. Stockholm, Kungliga Vitterhets- historie- och antikvitetsakademien.
- Malmer, Brita, 1985a. *Circulation of Monetary Silver in the Baltic Area During the Viking Age. Society and Trade in the Baltic During the Viking Age*, *Acta Visbyensia*, VII. Gotlands Fornsal, Visby, 185–194.
- Malmer, Brita, 1985b. *Some Thoughts on*

- the Secondary Treatment of Viking-Age Coins Found on Gotland and in Poland. I: Nummus et Historia. Polskie Towarzystwo Archeologiczne i Numizmatyczne*, Warszawa, 49–56.
- Malmer, Brita, 2010. *Den Svenska Mynthistorien – Vikingatiden ca 995–1030*. Stockholm, Kungliga Myntkabinettet.
- Malmer, Brita, Lagerqvist, Lars & Hammarberg, Inger (red.), 1987. *Corpus Nummorum Saeculorum IX–XI qui in Suecia reperti sunt. 3 Skåne, 4 Maglarp–Ystad*. Stockholm, Kungliga Myntkabinettet.
- Moesgaard, Jens Christian, 2006. *The Import of English Coins to the Northern Lands: Some Remarks on Coin Circulation in the Viking Age Based on New Evidence in Denmark. I: Cook, Barrie & Williams, Gareth (red.) Coinage and History in the North Sea World, c. AD 500–1250: Essays in Honour of Marion Archibald*. Leiden: Brill.
- Moesgaard, Jens Christian, 2011. *The Grisebjerggård Hoard and the Beginning of Pecking in Scandinavia. I: Graham-Campbell, James, Sindbæk, Søren Michael & Williams, Gareth (red.) Silver Economies, Monetisation and Society in Scandinavia, AD 800–1100*. Aarhus, Aarhus University Press.
- Moesgaard, Jens Christian, 2014. *Freerlevskatten. Nogle Betragtninger over Møntomløbet på Sjælland o. 1065/1070. I: Nordisk Numismatisk Årsskrift, Ny Serie, 1, 13–40*.
- Moesgaard, Jens Christian, 2017. Kongemagt og samfund belyst ved møntvæsenet i anden halvdel af 1000-tallet. Nogle kommentarer til Gitte Ingvarðsøns syntese om Svend Estridsens mønter”, *Historisk Tidsskrift* 117-1, p. 97–118
- Moesgaard, Jens Christian, 2023. *Pecks – New Findings and Future Perspectives. I: Russow, Erki, Dāboliņš, Viktors, Lang, Valter & Siitan, Kersti (red.) From Hoard to Archive: Numismatic Discoveries from the Baltic Rim and Beyond: Studies in Honour of Ivar Leimus = Aardest arhiivini*. Tartu, University of Tartu Press.
- Rispling, Gert, 2004. *Cirkulationsspår på Mynt ifrån Vikingatiden. I: Jonsson, Kenneth (red.), Myntstudier*, Stockholm, Numismatiska Forskningsgruppen.
- Rönnlöf, Jesper, 2024. *En knivskarp missstro: en undersökning av täljor på mynt från sen vikingatid i nordöstra Europa, 900-ca 1100*. Masteruppsats i arkeologi, Stockholms universitet.
- Skaare, Kolbjørn, 1976. *Coins and Coinage in Viking-Age Norway: The Establishment of a National Coinage in Norway in the XI Century: With a Survey of the Preceding Currency History*. Diss. Oslo: Univ.
- Wigg-Wolf, David, 2017. *Death by Deposition? Coins and Ritual in the Late Iron Age and Early Roman Transition in Northern Gaul. I: Burström, Nanouschka Myrberg & Ingvarðson, Gitte Tarnow (red.) Divina Moneta: Coins in Religion and Ritual* (1st ed.). Routledge.

Et skånsk skattefund fra Erik af Pommerns tid?

Jens Christian Moesgaard

Lebarden er en dansk hulpenning fra Erik af Pommerns tid (1396–1439). Det var en fuldlødig og -vægtig mønt, der blev præget i Lund og Næstved i 1424–1425 som led i den forbedring af mønten, som Danmark havde aftalt med Hansestæderne. Udmøntningen blev kortvarig, og snart genoptog Danmark prægningen af rene kobbermønter. Lebarden er ensidig og viser en løve gående mod venstre og seende mod beskueren. Den findes med og uden et kløverblad under løven og med glat rand eller strålerand. Antallet af stråler varierer mellem 18 og 31. Desuden kan der være et antal kugler i stråleranden (Hauberg 1886, s. 173; Lindahl 1955, s. 82; Galster 1972, nr. 8, 12 og s. 21).

Lebarden optræder i en række skattefund (tabel 1). Fund gjort indenfor de sidste godt hundrede år er opbevaret samlet på museerne, mens mønterne fra ældre fund har mistet deres proveniens. De kan enten befinde sig i KMMS's systematiske samling eller været udskilt som dubletter. Der må have været andre, ikke-registrede fund, for i Ramus og Devegges ufuldendte værk angives to stk på KMMS og to stk i privat eje (pl. XLI, 33, 35, XXXVI, XXXVII). I tabel 1 findes nemlig kun et stk registreret før 1832, hvor arbejdet med værket gik i stå.

Lebarden var sjælden på samlermarkedet. På Dansk Numismatisk Forenings auktioner var der eksempelvis kun var solgt én lebard

(0,377 g, 31 stråler med 3 kugler) i hele perioden 1947-1994 (Petersen 1995), nemlig 8. december 1954, lot 22 (*Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1954, s. 233). Det vakte derfor opsigt, da der i slutningen af 1970'erne pludseligt dukkede en del eksemplarer op hos mønthandlere rundt om i Danmark. Mønthandler Jørgen Sømod gjorde i 1979 KMMS opmærksom på sagen, og der blev iværksat en undersøgelse. Det kom frem, at mønterne skulle være fundet i 1971 eller 1972 ved en udflugt til en stenalderlokalitet i Barmossen i Skåne (Halmstad sogn, på grænsen til Svalöv og Kågeröd sogne) (Jensen 1996; KMMS 73/79–802). Der findes flere stenalderlokaliteter i Barmossen (L1989:2160, 2221, 2715, 2716, 2717, 6556), og det fremgår ikke, hvilken af dem der var tale om. Sømod (1989, s. 61-63; 1995; 2011, s. 21–22) tvivlede dog på denne forklaring og var overbevist om, at det drejede sig om et fund fra det nuværende Danmark. Det bliver nok desværre svært at komme til bunds i dette spørgsmål.

Sømod (1989, s. 61–63; 1995; 2011, s. 21–22) mente i øvrigt at vide, at fundet også skulle indeholde hulpenninge med kronet C. Det drejer sig om blafferten (dobbeltpenningen), der tidligere var tilskrevet Christian III (1534-1559) (Hede 1978, nr. 23), men nu anses for at være præget under Christian II (1513–1523) (Sieg 2018, nr. 1). Der er således

Navn	TPQ	Antal mønter	Antal lebarder	Fundår	Reference	Opbevaring
Kalø Slotsruin	1424	66	12	1904	DMS 260	KMMS
Korsør	1438	86	3	1856	DMS 262	Ukendt
Dalby	1444	106	7	1942	Rasmusson 1944	LUHM
Horsens	1448	531	2	1871	DMS 281	Ukendt
Brahertrolleborg	Ca. 1465	1250+	1	1782	DMS 280	Ukendt

Tabel 1. Skattefund indeholdende lebarder

100 år mellem de to typer. Dette fik Somød til at foreslå, at lebarden var præget over en længere årrække eller var blevet genoptaget som type i flere perioder. I betragtning af, at lebarden i øvrigt stort set ikke optræder i fund efter Erik af Pommerns regering, må denne antagelse dog anses for at være meget usikker. Jeg vil umiddelbart tro, at C-hulpeningene kommer fra en anden kilde.

Det kunne dog være interessant at gøre en variantundersøgelse eller sågar et stempelstudie af lebarden. Man skulle så skelne mellem de eksemplarer, der var kendt på museer og i privatsamlinger inden fundet i 1970'erne, og dem, der ikke kan dokumenteres længere tilbage end 1970'erne. Hvis de to grupper er ens, går de imod hypotesen om langvarig prægeperiode. Hvis derimod de "nye" eksemplarer er markant anderledes end de tidligere dokumenterede, kunne det tale for hypotesen.

Indtil videre vil jeg dog anse, at det er mest sandsynligt, at fundet kun bestod af lebarder. Det vil i så fald være det eneste fund, vi kender, som udelukkende bestod af lebarder. Det må være tabt eller nedlagt i 1424-1425, mens lebarden blev produceret. Det er et interessant vidnesbyrd om, at møntreformen 1424 faktisk var succesfuld på den korte bane før tilbagevenden til den dårlige mønt. Det er meget beklageligt, at vi ikke ved, hvor mange mønter der var, eller om de befandt sig i en beholder. Vi kan således ikke bedømme, om det er en tabt pung eller en nedgravet formue.

Lad os opsummere. Der er tydeligvist gjort et fund af et ukendt antal lebarder, der i modstrid med reglerne ikke blev indleveret til myndighederne, men blev spredt på markedet i 1970'erne. Fundet påstås at have indeholdt blafferter med kronet C, men det er højst tvivlsomt. Der er to modstridende angivelser af fundstedet: det kan enten være Barmossen i Skåne eller et ukendt sted i det nuværende Danmark. Det er højst beklage-

ligt, at dette vigtige fund ikke har kunnet studeres, som det burde.

Litteratur og forkortelser

- Galster, Georg, *Unionstidens udmøntninger*, København 1972.
- Hauberg, Peter, "Danmarks Myntvæsen i Tidsrummet 1377-1481", *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1886, s. 135-189.
- Hede, Holger, *Danmarks og Norges mønter 1541-1814-1977*, København 1978.
- Jensen, Jørgen Steen, "Om et skånsk møntfund, som kom på afveje", *Fællesmønt* 8. årg., nr 31, januar 1996, s. 7.
- KMMS = Den kongelige Mønt- og Medallesamling.
- Lindahl, Fritze, "Danmarks mønter 1377-1448", *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1955, s. 73-92.
- LUHM = Historiska Museet, Lunds Universitet.
- Petersen, Bent, "Erik af Pommerns Lebard", *Numismatisk Rapport* 43, 1995, s. 17.
- Ramus, Christian & Ole Devegge, [ufuldendt værk om danske middelaldermønter], København 1867.
- Rasmusson, Nils Ludvig, "Kring ett myntfynd från Dalby", *Kungl. Humanistiska vetenskapssamfundet i Lund. Årsberättelse 1943-1944, (Meddelanden från Lunds Universitets historiska museum)*, Lund 1944, s. 91-111 (dobbelt paginering, s. 67-87).
- Siegs møntkatalog*, årgang 2018.
- Sømod, Jørgen, *Svinske Historier*, Frederiksberg 1989.
- Sømod, Jørgen, "Trepønning og Penning fra Frederik I", *Fællesmønt* 7. årg., nr 30, november 1995, s 14-15.
- Sømod, Jørgen, *Hvid, Skilling, Øre*, Frederiksberg 2011.

En nyupptäckt koppling mellan ett gammalt guldfynd i Östergötland och ett fynd i Ukraina

Lennart Lind

Från vår tideräknings början och in på 400-talet var Romarriket den största och mäktigaste staten i Europa. Under hela den perioden gav man ut mynt i väldiga mängder, av många olika slag. Rom imponerade på många sätt på folken i Europa utanför riket. Inte bara romersk import, som av mynt, värdesattes, man försökte också efterlikna romarna på olika sätt.

Man gjorde till exempel mynt efter romerskt mönster. Nu under 2000-talet har det visat sig att det som idag är Ukraina var något av ett centrum för tillverkning av imitationer av romerska mynt, både i guld och silver men även av förgylld eller försilvrade brons. Det finns också ett litet antal förgyllda silvermynt. Imitationer av guld eller silver fick en vid spridning utanför Ukraina, medan imitationer i förgylld eller försilvrade brons, liksom de av förgyllt silver, huvudsakligen stannade där.

Liksom reguljära romerska mynt har alla imitationer ett porträtt på *åtsidan*, av en man eller kvinna, samt en text med latinska bokstäver, eller vad som ska föreställa latinska bokstäver. Texten är ofta nonsens, men i en del fall efterbildar den ganska väl den på ett reguljärt mynt, med bara smärre avvikelser. Det är uppenbart att den/de som gjort myntet inte förstått den egentliga innebörden av texten. Men man har insett att den var viktig och nödvändig för helheten och därför har man imiterat den så gott det gick. Porträttet kan vara mer eller mindre likt en viss bestämmd kejsare eller kejsarinna, eller också bara avbilda en kejsare i allmänhet. *Frånsidan* förefaller som regel efterlikna eller vara inspirerad av den på något reguljärt mynt, även om det är möjligt att inspiration hämtats från något annat romerskt föremål, eller

är en nyskapelse. Också här insåg man det viktiga att ha med texten, även om man inte förstod den.

De flesta *silvermynt* imiterar kejsare/kejsarinnor från tiden 69–211. Antoninus Pius (138–161) och Marcus Aurelius (161–180) var särskilt populära, bland kejsarinnorna främst Faustina I, maka till Antoninus Pius. På *guldmynten*, där kejsarinnor nästan helt saknas, dominerar kejsarna på 200-talet och i början på 300-talet, som Gordianus III (238–244), Probus (276–282), Diokletianus (284–305) och Maximianus Herculius (285–310). Förgyllda bronsmynt följer i stort sett guldmynten och försilvrade bronsmynt silvermynten.

Oleg Anokhin, en numismatiskt intresserad amatör i Ukraina, skapade en bit in på 2000-talet en site på internet, där han lade ut foton och viss information av och om imitationer av romerska mynt hittade av amatörer med metalldetektor i Ukraina och före detta Sovjetrepubliken Moldavien. När han avslutade sin site 2017 och sålde den till universitetet i Warszawa, omfattade den nästan 2600 mynt, alla med foton. Mer än 1400 är imitationer av silver, flera av dem stampkoppade med imitationer funna på Öland och Gotland (Lind 2018), mer än 250 är imitationer av guld, mer än 500 är imitationer av förgylld brons och nästan 300 av försilvrade brons. Imitationer av guld, förgyllt silver eller förgylld brons är som regel försedda med hål eller ögla för upphängning, vilket är mycket ovanligt när det gäller silvermynt.

Amatörerna har även en auktions-site på internet, Violity, där de säljer bland annat imitationer av romerska mynt, alltid med foto. Dessutom finns en särskild grupp på Facebook för foton av imitationer funna i

Ukraina. Man kan tillägga att mynt som först figurerat hos Anokhin eller på Violity inte sällan senare dyker upp på auktioner i väst. Det förekommer också att imitationer, otvivelaktigt funna i Ukraina, utbjuds till försäljning i väst utan att ha passerat Anokhin eller Violity. Det gäller särskilt guldmynt.

Det här gör det möjligt att enbart på nätet studera mynt och stampkopplingar, till exempel mellan fynd i Sverige och fynd i Ukraina. Samtidigt måste man beklaga att det, för Ukrainas del, rör sig om ett material som i viktiga avseenden är undandraget den seriösa forskningen, eftersom uppgifter om exakt fyndplats och fyndomständigheter som regel saknas liksom var mynten förvaras.

Med undantag för denarimitationer på Gotland, är fynd av imitationer av romerska mynt inte vanliga i Sverige. Det finns 63 mynt av silver som imiterar romerska denarer från tiden 98–235, funna eller troligen funna på ön, samt även några guldmynt, som efterbildar romerska mynt från 300-talets början. Det finns också 3 denarimitationer på Öland.

Om man undantar solidi, har bara *en* imitation, av guld, hittats i resten av Sverige, i Lundby i Östergötland 1885. Det upptäcktes av två personer vid ”omplockning av ett potatisland” (SHM Inv. 7903; Bornestaf 2009).

Myntet från Lundby har på åtsidan ett porträtt av en romersk kejsare, med hjälm, spjut och sköld, blickande åt vänster. Typen är känd sedan länge och vanlig på imitationer i guld. Den går tillbaka på ett myntporträtt av kejsaren Probus (276–282). Den förekommer också på imitationer av förgylld brons eller förgyllt silver.

Fig. 1 visar åtsidan på ett reguljärt romerskt guldmynt från Probus’ regering, som tjänat som förlaga. Texten är IMP C M AVR PROBVS P AVG, vilket ska läsas ut IMP(erator) C(aesar) M(arcvs) AVR(elivs) PROBVS P(ius) AVG(vstvs).

Oleg Anokhins site är uppdelad i tre delar, en för imitationer av guldmynt, en för

Fig. 1. Aureus Probus (276–282). RIC 831. Åtsida. Porträtt av kejsaren åt vänster, iförd hjälm och med spjut och sköld. (OCRE; <https://numismatics.org/ocre/id/ric.5.pro.831>).

Fig. 2. Imitation i guld av aureus Probus (276–282), typ RIC 831. På åtsidan (till vänster) porträtt av kejsaren iförd hjälm och med spjut och liten rund sköld. På fransidan (till höger), fyrspann till höger. Anokhin AU nr. 33. Foto tillhandahållet av Kyrilo Myzgin, universitetet i Warszawa.

imitationer av silvermynt samt en för bronsmynt. På avdelningen för imitationer av guldmynt, där både mynt av guld, förgyllt silver och förgyllt brons ingår, har han 381 nummer. Nummer avser här *typ*, d.v.s. en unik kombination av åtsida och fransida. Eftersom en och samma *typ* kan stå för flera mynt, präglade med samma stampar, blir antalet *mynt* representerat av dessa 381 nummer betydligt högre, sammanlagt nära 800. Minst 32 nummer står för imitationer med åtsidor av den här aktuella Probus-typen, med nästan 90 mynt.

Typen kan varieras, vilket framgår redan av Oleg Anokhins site. Nr. 33 på hans avdelning för imitationer av guldmynt, **Fig. 2**, visar ett mynt, av guld, som bortsett från

texten, ligger mycket nära den romerska förlagan, såväl vad gäller åtsida som frånsida. Det är försett med hål. Det hittades i Vinnyt-sia-området i Ukraina.

Fig. 3, å andra sidan, nr. 68 på Anokhins avdelning för guldmynt, som är av förgylld brons, har avlägsnat sig åtskilligt från förlagan, inte bara vad gäller texten. Det är också försett med hål. Nr. 68 hör till de mynt på Anokhins site som senare bjudits ut på en auktion i väst, den 21 maj 2025 på Classical Numismatic Group. Myntet är möjligen en imitation av en imitation. Det hittades i Ternopil-området i Ukraina.

Mynt med just det här Probus-porträttet är alltså mycket vanliga, och många olika stammar har använts. I Danmark, där imitationer i guld är vanligare än i Sverige, finns typen på ett mynt, hittat i Tåsinge på Fyn 1851 (för bild se Horsnæs, Moesgaard & Märcher 2018, sid. 83). Det är försett med en ögla.

Lundby-myntet, **Fig. 4**, har också ögla. Åtsidan hör till dem som ligger nära förlagan. Det förhåller sig annorlunda med frånsidan. Den visar en manlig (?) figur som förefaller röra sig åt vänster och som håller en stav (?) i höger (?) hand. Jag har inte hittat något reguljärt mynt med en frånsida som skulle ha kunnat tjäna som förlaga till själva figuren. Bokstäverna, i flera fall osäkra, ger ingen ledning till någon text som är känd från ett reguljärt mynt.

Fig. 3. Imitation i förgylld brons av aureus Probus (276–282). Primitiv text, Åtsidan som **Fig. 2**, men sköld saknas. Frånsidan sittande figur med utsträckta armar. Anokhin AU nr. 68. Foto tillhandahållet av Kyrlo Myzgin, universitetet i Warszawa.

Fig. 4. Guldmyntet från Lundby. Beskrivning, se löptexten. Kungliga myntkabinettet/SHM. Sök i samlingarna 207314_KMK.

Fig. 5. Imitation i guld från Ternopil-området i Ukraine. Samma stammar som myntet från Lundby. Foto tillhandahållet av Kyrlo Myzgin, universitetet i Warszawa.

Denna frånsidestyp är inte representerad på Anokhins site, och förekommer inte, så vitt jag vet, någonstans i den tryckta litteraturen, eller på internet, före 2022. Det året dök det upp ett mynt präglat med samma stammar, på den grupp för imitationer på Facebook som jag tidigare nämnt. Det myntet uppges vara hittat i Ternopil-området i Ukraina och har en ögla liknande den på Lundby-myntet. **Fig. 5**.

Myntet från Ukraina är mindre slitet än det från Lundby, vilket kan tolkas så att det hamnat i jorden i tid och rum närmare sitt ursprung. Lundby-myntet, å andra sidan, bör ha varit med om en hel del innan det hamnade i svensk jord. Att själva myntet är tillverkat i Ukraina snarare än Östergötland får väl anses klart. Bägge mynten har häng-

anordning. Lundby-myntets ögla kan nog tänkas ha kommit dit på ett tidigt stadium, nära platsen där det tillverkats, snarare än i Sverige eller någonstans på vägen mellan Ukraina och vårt land. Men här kan man bara spekulera.

Och vi kan bara spekulera om varför och av vem myntet en gång förts till vad som nu är Sverige från vad som nu är Ukraina.

Litteratur

Horsnæs, H. W., Moesgaard, J. Chr. & Märcher, M. (2018): *Denar til daler. Danmarks mønthistorie indtil 1550*. Köpenhamn.

Bornestaf, U. (2009): "En östgötsk "barbar"", *Svensk Numismatisk Tidskrift* 2009:2, sid. 38.

Lind, L. (2018): *Roman Denarii found in Sweden, 2018.1. Imitations of Roman Denarii Found in Sweden*. Stockholm. Numismatic Institute. PDF. https://www.su.se/polopoly_fs/1.594926.1643640911!/menu/standard/file/Roman_Denarii_2018_1_Lasvanlig.pdf

Internet

<http://barbarous-imitations.narod.ru/>
<https://violity.com/en/auction/273-money-drevnego-rima>

Helmetmästaren

Bo Gunnarsson

Helmetmästaren är benämningen på den stampssnidade som var aktiv i Lund med start under tiohundratalets första årtionde och en tid framöver. Hans mycket välgjorda myntstamplar vittnar om en synnerligen stor yrkesskicklighet. Förebilden till mynten var den engelske kung Æthelred II's mynttyp som går under benämningen *Helmet* och som anses ha präglats ca 1003–1009. De skandinaviska efterpräglingarna av *Helmet* dyker som tidigast upp i fynd med t.p.q. 1009 vilket kan vara en indikation på att de inte började imiteras förrän sent under den engelska giltighetsperioden.

Generellt är *Helmet*-imitationerna relativt ovanliga. De välgjorda myntens åtsidor bär Æthelreds namn och hans titel som kung över engelsmännen. Porträtten är mycket fint graverade med detaljer helt i nivå med de engelska förebilderna men med några avgörande olikheter som gör att de går att identifiera som imitationer. Det som tydligt skiljer imitationerna åt från sina engelska

förebilder är utformningen av hjälmens nackskydd som till skillnad mot de engelska mynten är spetsig, oftast med två eller tre punkter längst bak. Hjälmén är normalt illustrerad med två cirklar, en fram och en bak på hjälmén. På imitationerna återfinns en tredje cirkel i framkant av hjälmens visir i anslutning till porträttbildens öga. Dessa detaljer framgår tydligt på myntet i fig. 1. Även frånsidorna är utsökt utförda med fina detaljer och vackert utformade bokstäver. Men till skillnad från åtsidorna så är inskrifterna hos ca 3/4 av de omkring 30 kända frånsidorna förvirrade. Endast några få har läsbara myntmästarnamn och myntorter. Bland dessa återfinns fyra stamplar med inskriften: +EDPINE (Edwine), i tre fall som *monetarius* LVND (Lund/London) och i ett fall EAXE (Exeter).

Bland de stamplar, tveklöst skurna av Helmetmästaren, som Malmer (1997) avbildar finns ett stamp-par som tillhör ett fragmentariskt mynt där mindre än halva

Fig. 1. Det nya myntet som fastlägger stampkombinationen 509.1607, vikt 1,74 g (skala ca 1,5:1)

Fig. 2. Stampkombinationen 508.1615, vikt 1,31 g (skala ca 1,5:1)

är bevarat. Myntet kommer från ett fynd från Sälle, Fröjel socken på Gotland och har Malmers stampbeteckning 9.509.1617. Ett nytt, mycket välbevarat exemplar, sålt december 2021 på Aurea auktion 102 (fig. 1), bedöms med stor säkerhet varapräglat med samma stampan. Stampanalysen visar också att de två fransidesstamparna 1607 och 1617 är identiska. I sin tur innebär detta att den 5-länk där stamp 1607 ingår kopplas ihop med åtsidan 509.

Sedan tidigare har det i en privat samling funnits ett opublicerat mynt med stampkombinationen 9.508.1615 (fig. 2) som gjort att 5-länken kopplats in i den stora danska stampkedjan 105. Ytterligare kopplingar till stamp 508 genom ett mynt från ett drygt 100 år gammalt norskt fynd från Jøsang, Tysvær, Rogaland uppmärksammades av Elina Screen i samband med arbetet med SCBI-volymerna över norska samlingar (Screen 2015). Stampkopplingen publicerades i Samlad Glädje 2009 (Gunnarsson 2009) där den kopplar samman den största danska stampkedjan, av Malmer betecknad kedja

105 med kedja 22, ursprungligen bedömd som en sigtunakedja (Malmer 1989). I samma artikel gjordes en uppdelning av kedja 105:B i två delar benämnda 105:B1/113 och 105:B2. En mer detaljerad analys gjordes då av del 105:B1/113. Ytterligare kommentarer till denna del har senare publicerats av J.C. Moesgaard (Moesgaard 2024, 42–45).

Det som tydliggörs nu är det markanta inslaget av Helmetmästarens stampan i kedja 105:B2 (fig. 3). Malmer (1997) presenterade sju stampan (åt- och fransidor) i den berörda delen av kedjan samt ytterligare en stamp i del 105:C och fyra i del 105:D. Åtsidesstampen 506 i del 105:C (506 och 507 är samma stamp men i det senare fallet korroderad och omgraverad), som enbart har kopplingar till *Last Small Cross*-fransidor, är inte utförd av Helmetmästaren utan bedöms vara en reguljär engelsk stamp som stilmässigt tyder på att den importerats från York (Gunnarsson 2023, 175–176). De fyra stampana i del 105:D, varav ett mynt, en *Helmet/Long Cross*-kombination ärpräglat på fyrkantigt myntämne, ligger stampkedjemässigt långt ifrån mynten i del 105:B2 och belyses inte närmare i denna artikel. (Dock är hela kedja 105:D med sin extrema komplexitet värd en djupare analys vid ett annat tillfälle.)

I ett fynd från Gyldensgård, Østermarie, Bornholm, finns ett litet fragment, mindre än ett fjärdedels mynt, där åtsidan kan vara slagen med stamp 501, men i det här fallet tillsammans med en oidentifierad fransida (Gunnarsson 2013). Den lilla del som går att tyda överensstämmer inte med någon av de fyra fransidor som sedan tidigare är kopplade till åtsidan. Bedömningen är osäker, stampen är införd med streckade linjer i figuren men tas inte med i sammanställningen nedan.

Till de sju Helmet-stampana som Malmer presenterades i sitt ursprungliga corpus har ytterligare tio stycken adderats (eventuellt elva med det oidentifierade fragmentet).

När uppdelningen av kedja 105:B i två

också en viktanalys (tabell 2). Analysen visade att medelvikten 1,79 g för 105:B1/113 var ovanligt hög i relation till de andra delarna av kedja 105. Underlaget som bestod av 107 hela runda mynt innehöll hela 26 mynt med en vikt som översteg 2,0 g och dessutom ett mynt på fyrkantigt myntämne med vikten 3,22 g som dock inte inkluderats i medelvärdesberäkningen. En motsvarande viktanalys av 105:B1 med de tillkomna *Helmet*-stamparna ger en medelvikt på 1,47 g baserat på 83 hela mynt. Endast ett av dessa väger över 2,0 g.

En intressant iakttagelse är att *Helmet*-frånsidor endast finns i kombination med *Helmet*-åtsidor (tabell 1). Man anser att det i normalfallet är åtsidesstampen som är fäst via sin tånge i ett kraftigt mothåll av trä, antagligen en ekstock, och att frånsidesstampen är lös och hålls med någon form av verktyg eller rent av för hand under präglingen. En åtsidesstamp som är nedslagen i en trästock är mycket svår att avlägsna och sitter med största sannolikhet kvar i stocken efter arbetsdagens slut. Frånsidesstamparna var däremot garanterat hållna i säkert förvar hos myntmästaren. Att *Helmet*mästarens frånsidesstampar endast förekommer i kombination med motsvarande åtsidor tyder på att under präglingen av *Helmet*-mynten var ordningen och kontrollen i mynthuset god. Möjligen var det den skicklige stampskäraren som också bar ansvaret för myntningen av *Helmet*-mynten och när denne av någon anledning lämnar mynthuset i Lund så bör-

jar andra stampar att användas i kombination med *Helmet*-åtsidorna.

Åtsidesstampen 508 finns i kombination med 15 olika frånsidor, förutom de som presenteras här och de tidigare av Malmer (1997) tillkommer en kombination från Öland, Bredsätra, Skedstad med en *Last Small Cross*-frånsida, stampkombination 508.1758 (Gunnarsson 2021). Även i ett fynd från Bornholm, Klemsker, Ladegård, har författaren uppgifter om en ny *Long Cross*-frånsida, kombinationen 508.1249. I båda fallen är frånsidesstamparna även kopplade till *Long Cross*-åtsidan 189. Att åtsidesstampen 508 använts under lång tid framgår tydligt av ett mynt med kombinationen 508.1877 från ett fynd från Skovvang, Nylarsker, Bornholm (ej registrerat hos Malmer 1997). Myntet, avbildat i figur 4 visar tydligt hur sliten och korroderad stampen varit när det präglades. Det är tveksamt om *Helmet*mästaren tillät att en av hans stampar hade blivit så sliten innan den bytts ut.

*Helmet*mästarens vackert snidade stampar förekommer även i den stora sigtunakedjan 10/11/14/126 men inte sammanhållna inom stampkedjan som i fallet med 105:B2. Attribuerad till Sigtuna finns även kedja 24 (kedja, enligt definition hos Malmer 1989, senare omdefinierad till 5-länk), med fyra åtsidesstampar kombinerad med en frånsidesstamp med inskriften: +ED: PINE MZO LVND. Även om den läsliga frånsidesstampen kan antyda Lund som myntort är kedjan attribuerad till Sigtuna genom att flera av mynten är präglade på fyrkantiga myntämnen. Bedömningen är att stamparna tillverkats i Lund och exporterats till Sigtuna (Malmer 2010, 59–60). Det är inte osannolikt att vissa av *Helmet*-stamparna har använts i Lund och senare exporterats till Sigtuna. En mellan två mynthus flyttad stamp avspeglas inte i en stampkedja. Däremot kan stora viktskillnader och mynt slagna på både runt och fyrkantigt myntämne vara en indikation på att en stamp använts på två skilda platser.

Fig. 4. Myntet från Skovvang (fyndprotokoll 12286.91) som visar hur sliten och korroderad stamp 508 varit vid präglingen, vikt 1,19 g, (skala ca 1,5:1).

Sammantaget ger detta en tydlig bild av att det finns ett trendbrott i myntningen i Lund där Helmet-mästarens mynt är representerade och som styrker den kronologiska uppdelningen av del B i kedja 105. Genom de nya stampkombinationerna skapas ett kluster av Helmet-stampar som också tyder på en period av god ordning i mynthuset. Stamp 508 bedöms vara den sist använda stampen från Helmetmästaren och har använts under relativt lång tid efter att han lämnat mynthuset. I samband med detta har den goda ordningen i mynthuset fallit och i brist på *Helmet*-stampar har *Long Cross*-stampar återanvänts och den nya *Last Small Cross* introducerats. Ingen av de *Last Small Cross*-stampar som ingår i den beskrivna delen av kedjan visar tecken på att vara gjorda av en erfaren stampsnidade. Stamp 189 som vid uppdelningen placerats i 105:B2 kan mycket väl även ha använts i del 105:B1/113 för att senare tillfälle flyttas (Gunnarsson 2009, 79). En ytterligare reflektion är att Helmetmästaren kan ha agerat både som stampsnidade och myntmästare i en egen parallell verkstad i Lund under den period han varit verksam. När han lämnar sin verkstad flyttar verksamheten in i en gemensam där gamla stampar återanvänds och där nya skärs av oerfarna stampsnidade. Kanske Helmetmästaren flyttade till Sigtuna för att introducera Helmet-typen, med sig tog han några av sina stampar tillverkade i Lund. I Sigtuna fick han inte den dominerande roll med egen verkstad som han haft i Lund vilket också återspeglas i stampkedjorna. Detta är dock en mycket bräcklig hypotes som kanske kan få sitt svar genom nya fynd och fortsatta stampstudier.

Foto och Grafik: Författaren

Litteraturförteckning

Dolley, M. (1981). Imitation and Imitation of Imitations: some Problems posed by

the non-English Helmet pennies with the name of Ætelnræd II. In C.J. Becker (red.), *Studies in Northern Coinages of the Eleventh Century* (89–111). Copenhagen.

Gunnarsson, B. (2009). Den gåckande kedja 105 – spåret av en vikingatida myntunion? In C. Ekström, K. Holmberg, & M. Wijk (red.), *Samlad Glädje 2009* (71–89). Uppsala.

Gunnarsson, B. (2013). Skandinaviska Imitationer i fynd från Bornholm. *NNUM* (2013:1), 4–13.

Gunnarsson, B. (2021). Skedstadsfyndet, skandinaviska imitationer. (J.C. Moesgaard, red.) *Myntstudier*, 2021:1, 1–15.

Gunnarsson, B. (2023). Moneyers, die-cutters, and interaction between mints – a reflection on the ‘Everlöf’ hoard. In V. Dābloiņš, V. Lang, & E. Russow (red.), *From Hoard to Archive. Numismatic Discoveries from the Baltic Rim and Beyond. Studies in Honour of Ivar Leimus* (Vol. Muinasaja Teadus 30, 159–188). Tallinn.

Malmer, B. (1989). *The Sigtuna Coinage c. 995–1005*. Stockholm (Comm. NS 4).

Malmer, B. (1997). *The Anglo-Scandinavian Coinage c.995–1020*. Stockholm (Comm. NS 9).

Malmer, B. (2010). *Den Svenska Mynthistorien. Vikingatiden ca 995–1030*. Stockholm.

Moesgaard, J.C. (2024). Knud den Stores udmøntning i Danmark vest for Øresund i lyset af Brita Malmers værk. Del 1: Fyn og Jylland. *NNUM* (2024:2), 37–55.

Screen, E. (2015). *Norwegian Collections, Part II, Anglo-Saxon and later British Coins 1016–1279* (Vol. SCBI 66). Oxford.

ISSN 1652-2303

Layout: Ylva Öd

© Numismatiska forskningsgruppen och förf. Foto förf. om inget annat anges.

Stockholms
universitet